

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

До захисту

Завідувач кафедри права, національної безпеки

та європейської інтеграції

д. держ. упр., проф. Величко Л. Ю.

/Підпис/

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ І
ГРОМАДЯНИНА

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

281 Публічне управління та адміністрування

28 Публічне управління та адміністрування

Виконавець

здобувач 2 курсу, гр. ПЦМД-23

О. С. Філімоненко

Науковий керівник

к. н. держ.упр., доц.

К. Є. Дубовик

Харків – 2024

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА.....	7
1.1. Концепція основних прав і свобод людини.....	7
1.2. Зарубіжний досвід захисту прав людини.....	15
Розділ 2. ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА.....	24
2.1. Система органів державної влади у сфері забезпечення захисту прав людини і громадянина	24
2.2. Права людини як фундаментальна цінність демократичного суспільства.....	35
Розділ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА.....	47
3.1. Удосконалення державної політики щодо захисту прав людини.....	47
3.2. Удосконалення діяльності органів державної влади щодо забезпечення прав людини і громадянина в контексті євроінтеграційних процесів.....	57
Висновки.....	63
Перелік джерел посилання.....	67

ВСТУП

Актуальність теми дослідження.

З моменту вторгнення російської федерації на територію України з 2014 року весь світ спостерігає численні порушення основних прав і свобод людини, а саме: права на безпеку, освіту, особистий розвиток, право на збереження своєї ідентичності, включаючи громадянство та сімейні відносини, право на особисте та сімейне життя, недоторканність житла, право на піклування та захист з боку держави тощо.

Захист прав людини, забезпечення її повноцінного розвитку – проблема всесвітнього масштабу, яка повинна розглядатись та розв'язуватись в різних контекстах: історичному, культурологічному, соціологічному, демографічному, педагогічному та безперечно в юридичному. Мова йде про закріплення певними нормативно-правовими актами та законами чітко визначених норм, стандартів і вимог стосовно організації життєдіяльності людини та громадянина.

На сьогодні українське суспільства кожного дня зазнає напади з боку країни-терориста – російської федерації, в наслідок чого гинуть діти та дорослі, знищуються міста та селища, значно страждає екологія. Щодня порушуються всі норми міжнародного, гуманітарного та військового права. Нажаль міжнародна спільнота не втручається в цей процес, хоча всі розуміють, що російська агресія є загрозою для всього світу. Вже давно виникла необхідність у здійсненні комплексу систематизованих рішучих дій з боку світової спільноти та створення нової діючої системи заходів для зупинення країни-терориста – російської федерації.

Всесвітньо визнано, що права та свободи людини і громадянина охороняються не тільки на рівні національного законодавства, а й багатьма міжнародними документами, такими як пакт «Про громадянські та політичні права», Женевською декларацією прав людини, та іншими міжнародними

актами. Весь світ спостерігає як щоденно порушуються права українських військовополонених, що визначені у Женевській конвенції «Про поводження з військовополоненими» та Додатковим протоколом до Женевської конвенції, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів.

Через агресивні дії країни-терориста держава не може повністю захистити своє населення від загибелі та жорстокого поводження. російська федерація повинна понести покарання за всі свої злочини. Україна докладає безліч зусиль для подолання та зменшення випадків порушення прав людини та громадянина, але без підтримки світової спільноти це неможливо.

Багато науковців зараз присвячують велику увагу питанню дотримання прав і свобод людини та громадянина в умовах збройної агресії. Питанням дотримання прав і свобод людини та громадянина займаються такі провідні вітчизняні науковці, як В. Авер'янов, К. Боріченко, М. Головатий, М. Корнієнко, С. Лінецький, В. Погорілко, М. Рабінович, В. Федоренко та інші.

Метою магістерської роботи є науково-теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення правового механізму захисту прав людини та громадянина в Україні.

Для досягнення мети визначені такі *задачі* дослідження:

- охарактеризувати права людини та громадянина як об'єкта правового захисту;
- ознайомитись з зарубіжним досвідом захисту прав людини та громадянина;
- проаналізувати сучасний стан державної політики щодо захисту прав людини та громадянина;
- розглянути нормативно-правове забезпечення захисту прав людини та громадянина та виробити пропозиції щодо його вдосконалення;
- охарактеризувати діяльність органів державної влади як суб'єкта захисту людини та громадянина;
- надати пропозиції щодо покращення правового механізму захисту прав людини та громадянина.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення захисту прав людини та громадянина в Україні.

Предметом дослідження є публічна політика у сфері захисту прав людини та громадянина.

Методи дослідження. У ході кваліфікаційної (магістерської) роботи використовувалися такі методи: систематизації (узагальнення результатів вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень), ретроспективного аналізу (визначення історичних етапів розвитку системи організаційно-правового захисту прав людини та громадянина), статистичного аналізу (вивчення динаміки кількісних показників різних статей стосовно порушення прав людини та громадянина), структурно-функціональний (дослідження структури та функцій системи органів державної влади, які здійснюють формування й реалізацію публічної політики в досліджувальній сфері), аналізу та синтезу (виявлення основних тенденцій, суперечності та проблеми захисту прав людини та громадянина), узагальнення (виявлення кращого зарубіжного досвіду та розроблення пропозиції щодо удосконалення публічної політики щодо забезпечення організаційно-правового захисту прав людини та громадянина).

Інформаційною базою дослідження є Конституція України, закони України, нормативно-правові акти України, міжнародно-правові акти, законодавство зарубіжних країн, праці вітчизняних і зарубіжних вчених.

Практичне значення отриманих результатів дослідження визначено тим, що вони можуть бути використані у подальших дослідженнях із забезпечення організаційно-правового захисту прав людини та громадянина, у правозастосуванні та правотворчості, при розробці програм навчальних дисциплін і викладанні спеціальних курсів, покладанні в основу рекомендацій методичного характеру суб'єктам, які здійснюють діяльність у сфері захисту прав людини та громадянина:

- у правотворчості – для подальшого розвитку законодавства з питань організаційно-правового захисту прав людини та громадянина;

– у правозастосовній та практичній діяльності – для підвищення ефективності практичної діяльності органів державної влади, та інститутів громадянського суспільства, що займаються захистом прав людини та громадянина в Україні.

– у навчальному процесі – ННІ «Інститут державного управління» університету імені В. Н. Каразіна, та інших вищих навчальних закладах згідно програм підготовки магістрів публічного управління та адміністрування.

Апробація результатів роботи. Теоретичні висновки і практичні результати, які отримані в результаті проведеної наукової роботи, обговорювались на засіданнях кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції ННІ «Інститут державного управління університету імені В. Н. Каразіна».

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

1.1. Концепція основних прав і свобод людини

Концепція основних прав і свобод людини є фундаментальною в сучасній теорії права, політики та міжнародних відносинах. Вона базується на розумінні, що кожна людина має невід'ємні права, які гарантуються лише завдяки її людській природі. Ці права є універсальними, природженими, непорушними та неподільними. Основними характеристиками концепції є:

- універсальність: права належать усім людям незалежно від національності, раси, статі, мови, релігії, політичних переконань чи інших обставин;
- природність: права не створюються державою, вони існують самі по собі, бо людина має їх від народження;
- невідчужуваність: ніхто не може бути позбавлений своїх прав, навіть за власним бажанням;
- неподільність: усі права взаємопов'язані і не можуть реалізовуватися окремо один від одного;
- гарантія державою: держава зобов'язана захищати права людини, встановлюючи відповідні правові норми та механізми.

Стосовно історичного розвитку варто зазначити античний період. Саме у філософських ідеях античності закладалися основи прав людини. (Сократ, Платон, Арістотель), де обговорювалися моральні принципи та справедливість. Епоха Просвітництва (XVII-XVIII ст.) стала ключовою в оформленні концепції прав людини [2, 45, 29].

Історично складно визначити, коли були чітко сформульовані концепція

прав людини. У країнах Сходу (Китай, Вавилон, Єгипет), як і в античних Греції та Римі власне концепції прав людини не існувало. Поняття індивіда на той час не існувало, оскільки всі люди поділялися на ранги, що зумовлювало їх особистий статус.

Ідея захисту гідності людини поступово виникала у суспільстві із усвідомленням самостійності та відповідальності людської особистості, її здатності визначати бажаний варіант поведінки, який би узгоджувався із інтересами інших людей і був забезпечений юридичними засобами. У власному розумінні права людини базуються на демократичній традиції Древньої Греції, в якій гарантувалося громадянам грецьких міст-держав можливість брати участь у громадських справах. Поступово ця ідея запозичується у гарантіях участі знаті та інших впливових верств впливати на прийняття владних рішень у середньовічній Європі. Зокрема це вилилося у Великій Хартії свободи (Англія, 1215) та Золотій буллі (1265, Угорщина). Такі акти визначили тенденцію розширення прав людської особистості на більш широке коло людей.

У період Середньовіччя такий порядок трансформується у станову структуру суспільства, статус людини вже зумовлений її правовими зв'язками із певною корпорацією. Це проявлялося навіть у тому, що кожен провідний стан (феодала, купці, духовенство) мав свою юрисдикцію. Виникнення ідеї прав людини є досягнення європейської інтелектуальної традиції. Так, на виникнення західної концепції вплинули античні ідеї про демократичний устрій суспільства та концепція свободи волі індивіда, яка була обґрунтована в християнській етиці. Теологічні підходи про свободу волі людини та розподіл життя людини на світську і духовну сферу вплинули на виникнення концепції природних прав людини. Концепція природних прав людини за своєю сутністю є ліберальною.

У становленні та розвитку прав людини прийнято виділяти три хвилі або покоління прав людини. Перша хвиля лежить в основі конституціоналізму. У перших конституційних актах фіксувалися ліберальні права людини, які стосувалися їх особистого та політичного статусу. Насамперед, були визнані

право на гідність, свободу людини та її особисту недоторканність, а також відповідні процесуальні гарантії (*habeas corpus*, недоторканність житла тощо). У політичній сфері визнавалося свобода совісті і віросповідання, слова і друку, виборче право.

У першій половині XX століття, як правило у країнах „соціалістичного табору” з’являються права соціально-економічного характеру, які за своєю природою є програмними положеннями, а не керівництвом до конкретних юридично значущих дій. У країнах Західної Європи та Північної Америки визнається у цій якості принцип соціальної держави (концепція „держави благоденства” у країнах загального права). Певними конституційними гарантіями забезпечують окремі культурні права – доступ до освіти, право на доступ до досягнення науки і культури, право на інформацію, гарантії захисту результатів творчої та інтелектуальної діяльності тощо.

У силу виникнення глобальних проблем у другій половині XX ст. починають визнаватися права третього покоління, які за своєю природою є колективними. До них належать право націй на самовизначення, національно-культурні права, право на безпечне довкілля тощо. У цей період з’являється низка міжнародно-правових актів у галузі прав людини, які засновують більш-менш ефективні системи захисту прав людини. Сьогодні також обґрунтовується ідея про Четверте – права квірів, права пов’язані із клонуванням, трансплантологією, трансформацією образу людини, права, пов’язані із організмами із наперед заданими властивостями. Однак багато вчених вказують, що більшість із цих прав стосуються цілісності особистості або приватності, що пов’язано із науково-технічним прогресом та сучасними досягненнями в медицині. Хоча якщо вести мову про права, пов’язані із трансформацією образу людини чи організмами із наперед заданими властивостями чи певними законами робототехніки, то можуть існувати певні підстави визнання їх як прав четвертого покоління, які ще потребують свого додаткового обґрунтування.

Сьогодні в світі можна виділити кілька підходів щодо розуміння

правового статусу особи: ліберальний та соціальний. Згідно ліберальної концепції допускається мінімальне втручання держави у приватне життя індивіда. За змістом це індивідуалістична концепція прав людини. Права і свободи індивіда переважають інтереси держави і вони можуть бути обмежені у демократичному суспільстві з мотивів суспільної необхідності з метою досягнення суспільно значущого результату. Основною цінністю у суспільстві визнається свобода та гідність людини. Необхідною умовою забезпечення гідності людини є розвинуте громадянське суспільство, тобто спільнота, яка зазнає мінімального втручання з боку держави. Права людини не даруються державою, а повинні визнаватися і гарантуватися нею. Закріплення переліку, „каталогу” основних прав у конституції лише визначає обов’язок держави захищати їх у випадку порушення та легітимні межі державного втручання у їх здійснення. Таке „позитивне” закріплення лише є умовою, гарантією правової визначеності статусу індивіда, що розглядається сьогодні як фундаментальний принцип-гарантія статусу особи [6].

В ході еволюції ліберальна концепція трансформується у соціальну концепцію прав людини. Розвиток положень концепції прав про гарантії гідності особистості набувають зобов’язуючого характеру з урахуванням засад вирівнювальної справедливості. Згідно концепції „держави благоденства”, державні інститути не можуть залишатися осторонь вирішення гострих соціальних проблем – здійснення соціального захисту на випадок безробіття, старості, втрати працездатності тощо. У європейських країнах не прийнято закріплювати нормативно права соціально-економічного характеру, достатньо конституційного застереження обов’язків держави як соціальної.

Основні права і свободи визнаються сьогодні надпозитивними цінностями, які складають фундамент конституціоналізму і сучасних конституцій. Саме основні права виступають головним критерієм при перевірці конституційними судами нормативно-правових актів на предмет їх конституційності. Власне без надійних гарантій основних прав сучасна конституція є немислимою. Методологічною основою визначення змісту

основних прав і свобод є людська гідність, яка є багатогранною і проявляє свої грані у різноманітних сферах життя індивіда. Тому перелік, „каталог” основних прав і свобод є невичерпним. Прийнято вважати, що основним правом є суб’єктне право індивіда домагатися від держави захисту її матеріальних і духовних інтересів та цінностей. У свою чергу у держави виникає позитивний обов’язок забезпечити належний захист прав людини і негативний обов’язок утримуватися від вчинення дій, якими ущемляються або обмежуються основні права і свободи. Інституційною гарантією цього є діяльність широкої мережі неурядових організацій, які забезпечують громадський контроль за ефективною діяльністю уряду.

Про поняття прав людини варто зазначити, що основні права належать не окремому колу осіб, вони не визначають за критерієм приналежності індивіда до певного колективу, громади; такі права притаманні будь-якій людині. Основні права складають фундаментальну конституційну цінність; саме гарантії основних прав і свобод є змістом конституційної держави та критерієм легітимності дій органів держави. Конституційна семантика: сутнісний зміст прав людини та дозвільний принцип. Закон як засіб правового регулювання визначає міру свободи поведінки особи і він виражає ступінь державного втручання у приватну автономію. Таким чином, законодавець зобов’язаний систематично приймати закони з істотних питань правового життя і, зрозуміло, насамперед з питань, які прямо передбачені у Конституції України.

Право людини – це вимога суб’єкта до органу публічної влади чи іншої інституції, наділеною аналогічними функціями і повноваженнями, забезпечити захист вільного вибору варіанта поведінки щодо його доступу до матеріальних і духовних благ з метою задоволення певних потреб та інтересів. Конкуренція позитивістського та природно-правового підходу конституційно-правового регулювання прав і свобод людини є відображенням сучасної тенденції їх розвитку. На думку Герша Лаутерпрахта, не зважаючи на високу роль природного права у становленні інституту прав і свобод людини, інститутів правового захисту особи, воно ніколи не може замінити позитивних законів.

Таким чином, позитивне право знаходить свій ґрунт, наповнюється цінностями та основоположними ідеями, які набувають універсальний характер [51].

Права людини визначають такі основні параметри:

- універсальний характер – соціальна цінність, що зумовлює її зважування у системі інших конституційних цінностей (рівність, свобода, справедливість, солідаризм тощо);
- рівна міра – гідність як методологічна основа прав людини (конкуруючі концепції: рівність, свобода);
- ..природний, невідчужуваний і невід'ємний характер;
- вираження приватної автономії особи (свободи вільного вибору поведінки);
- нормативність – зумовлює певні межі свободи вибору і відповідальність особи, коли право рівно межі вільного вибору та свободи волі плюс гідність, тобто вираження людської природи або відповідальність разом з співмірністю);
- гарантованість як належна правова процедура, де аналізуються основи концепції прав людини та її застосування в різних контекстах [58] та осмислення прав людини за Джеймсом Нікелєм, що є класичною роботою з теорії прав людини.
- права людини без обмежень, які розглядає концепція екстратериторіальності прав людини та їх вплив на сучасні міжнародні угоди.[Making Sense of Human Rights URL: <https://www.wiley.com> › en-us].

Згідно Конституції України, захист прав людини, здійснюються державою на національному рівні [18]. Закони, політика, процедури та механізми, що діють на національному рівні, є ключовими для здійснення прав людини в кожній країні. Тому вкрай важливо, щоб права людини були частиною національних конституційних і правових систем, щоб професіонали правосуддя були навчені застосувати стандарти прав людини, а порушення прав людини засуджувались і каралися. Права людини визнаються міжнародними угодами. В минулому столітті це питання набуло значущості, в

наслідок чого багато держав об'єдналися, щоб виробити певні угоди щодо захисту прав людини. Ці угоди встановлюють об'єктивні стандарти поведінки держав, покладаючи на них певні обов'язки у дотриманні прав людини.

Обов'язковий документ зазвичай є конвенцією, декларацією або угодою, це добровільне зобов'язання держав щодо реалізації прав людини на національному рівні. Кожна держава бере на себе зобов'язання дотримуватися міжнародних стандартів шляхом ратифікації міжнародних нормативно-правових актів або приєднанням до певних об'єднань держав.

Забезпечення основних прав і свобод можливе в організованому суспільстві. На суспільну користь держави існують різні погляди: згідно ліберальної традиції держава уявляється як необхідне зло, або згідно етатистської традиції— держава покликана втручатися у особисте життя індивіда з метою забезпечення суспільного порядку, або згідно соціальної — держава покликана піклуватися про соціальне благополуччя і регулювати з цією метою соціальні процеси. Разом з тим держава існує завжди для конкретної людини, а не навпаки — інакше це буде тиранія. Тому завданням держави є захист гідності людини, її свободи самостійно приймати рішення і жити у відповідності з ними, до тих пір поки це не зачіпає права інших людей.

Права індивіда повинні бути захищені від свавільних дій влади незалежно від того, за згодою чи без згоди громадян ця влада здійснюється. Права і свободи кожної окремої людини одночасно являються і виправданням для державної влади, і межами її виконання. У якості вимог, які людина або громадянин може пред'явити органам держави, ці основні права і свободи, що належать кожному, хто вступає у стосунки з державною владою, дозволяє зберегти ці межі. При цьому держава покликана діяти у відповідності до засад верховенства права і справедливості.

Відомий мислитель Г. Гроцій вважав, що справедливість є необхідною ознакою права, яке повинно відповідати критеріям розумності, природному станові речей: „Тому що право тут означає не що інше, як те, що справедливо, при цьому перевага в значенні заперечення, а не в твердження, бо право є те,

що не суперечить справедливості. Суперечить справедливості те, що огидне природі істот, які мають розум” [5].

Ідея верховенства права, пов’язана із станом правової захищеності особи, забезпечення її гідності та відповідних процедур захисту і лежить вона в основі концепції конституційної держави. Існування правопорядку, в якому тісно взаємопов’язані такі елементи як права і свободи людини, суверенітет народу та належні правові процедури здійснення публічної влади створюють механізм конституційної держави. По суті конституційний порядок є мірилом свободи розвитку індивіда, свободи його самовираження, забезпечення його гідності. Тому у конституційній державі особі повинно бути гарантовано процедури правового захисту та соціально-правового захисту. Принцип суверенітету народу у структурі прав і свобод людини створює гарантії визначення органами держави через демократичні процедури стратегічних напрямків їх забезпечення, стану законодавчого регулювання, упорядкування та обмеження свободи розсуду органів виконавчої влади, особливостей правозастосування судовими органами.

Богдан Кистяківський зазначав, що головний і найістотніший зміст права складає свобода і право, але право є лише там де є свобода індивіда: «Якщо ми зосередимо свою увагу на правовій організації конституційної держави, то для вияснення його природи найменш важливими є саме ці властивості права. Тому правовий порядок є конституційною системою відносин, при якій всі особи цього суспільства володіють найбільшою свободою діяльності та самовизначення» [13].

Юридичними засобами існування і функціонування правової держави є недоторканність особи, «народне представництво, яке забезпечується народом» та солідарність влади і солідарність націй. Гарантіями цих солідарностей є загальне виборче право, організоване на основі рівності, прямого і таємного голосування. Аналізуючи взаємозв’язок держави і права, український правознавець Богдан Кистяківський зазначав: «Держава і право – це дві сторони одного й того ж складного явища, а детальніше – право є та засада, на

якій заснована держава» [14].

Таким чином, свобода індивіда не може бути абсолютною, оскільки необмежена свобода веде до необмеженої тиранії найсильніших і найбезсовісніших. Свобода однаковим чином належить як сильним, так і слабким. У відповідності до принципу рівності свобода слабких по відношенню до свободи сильних співвідноситься таким чином, що держава, яка вважає себе зв'язаною правом покликана захищати насамперед слабого.

2.1 Зарубіжний досвід захисту прав людини

Проблема прав і свобод людини завжди була актуальною для цивілізованого суспільства, як з давніх часів так і сьогодні. В одних країнах людина, її життя та гідність, оцінюються більш високою мірою ніж в інших, для цього створюються діючі механізми для реалізації цих цінностей. В інших державах обсяг прав та свобод, звужується, а сама людина піддається постійним утискам. Все це залежить від дуже багатьох чинників, а саме: історичного, соціального, релігійного та психологічного характеру, що формують державність та суспільний лад країн сучасного світу. Однак відмінності та суперечки в підходах багатьох держав із приводу прав людини не можуть залишатися вічними, оскільки ці розбіжності негативно впливають на забезпечення прав людини в усьому світі .

Історія міжнародних відносин у галузі захисту прав людини почалася зі звичайного унормування прав людини у відповідних конвенціях, деклараціях, угодах, які, в першу чергу, містили зобов'язання для держав імплементувати запропонований каталог прав до національного законодавства та створити відповідні механізми захисту цих прав на національному рівні. Все це стало значним кроком у сфері міжнародного спілкування і дало підстави розмежувати два історичні періоди розвитку міжнародного права – класичне та сучасне

міжнародне право. Далі світова спільнота усвідомила необхідність створення органів та організацій, які були б по можливості відокремлені від держав, володіти власною визначеною компетенцією і в деяких випадках мали змогу застосовувати санкції [52].

Безумовно першість належить саме Організації Об'єднаних Націй, у створенні відповідних органів. І з огляду на те, що членами цієї організації є більшість сучасних держав, які представляють різні регіони, це дає підстави визначити систему захисту прав людини в рамках ООН як універсальну. Не дивлячись на усі нарікання, що лунають впродовж усіх десятиліть у бік даної організації. Саме в рамках ООН були прийняті основні міжнародно-правові документи, які на сьогодні можна вважати «світовою конституцією» у сфері прав людини. Слід зазначити, що саме в цій організації були створені та продовжують функціонувати органи як загальної так і спеціальної компетенції, що дозволяє контролювати діяльність держав у відповідних галузях [53].

Один з найважливіших нормативних актів у механізмі захисту прав людини є Загальна декларація прав людини, що була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році [11]. Ця декларація містить список основних прав людини, включаючи право на життя, свободу думки, совісті та релігії, свободу від насильства та дискримінації.

Вона слугує основою для створення національних та міжнародних законів, які захищають права людини. Ще один важливий акт щодо захисту прав людини – це Європейська конвенція з прав людини, яка була прийнята в 1950 р. та вступила в силу у 1953 р. Ця конвенція гарантує права людини на життя, свободу та безпеку, свободу думки, совісті та релігії, а також право на справедливий суд та захист від насильства та тортур. Кожна держава-учасниця має зобов'язання дотримуватися цієї конвенції та забезпечувати її виконання на своїй території [42]. Ще одним важливим елементом у механізмі захисту прав людини є Міжнародний кримінальний суд, який був створений в 2002 році. Його завданням є розгляд злочинів проти міжнародного права, включаючи злочини проти людяності, військові злочини та злочини проти миру. Цей суд

може бути звернений до будь-якої держави-учасниці, яка не може чи не бажає забезпечити справедливий суд над особами, звинуваченими у таких злочинах. Крім того, існує багато різних міжнародних та регіональних органів, які займаються захистом прав людини. Наприклад, Європейський суд з прав людини, Міжамериканська комісія з прав людини та Спеціальний доповідач ООН з питань свободи думки та вираження. Паралельно із механізмами захисту, що розробляла ООН розвивалися та інші універсальні правозахисні механізми [54].

Згідно з міжнародними договорами в галузі прав людини створювалися договірні (або конвенційні) органи. Своєрідною точкою відліку тут вважатимуться набрання чинності 1969 р. Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, яка передбачала створення принципово нового органу – Комітету з ліквідації расової дискримінації, що з незалежних експертів [26].

Ця практика набула широкого розвитку: нині існує багато конвенційних органів, які контролюють дотримання державами положень основних міжнародних договорів у галузі прав людини. (загальні засади міжнародно-правового захисту прав людини [4].

Права людини закріплені у діючих міжнародно-правових договорах, що є результатом довготривалого історичного розвитку суспільно-політичної думки та поступового формування стандартів, що стали нормою життя сучасного демократичного суспільства. Пошук універсальної моделі взаємовідносин індивіда та влади тривав тисячоліттями, ідеї демократії, прав людини та принципу громадянства виникли у V–VI століттях до нашої ери у стародавніх грецьких полісах. Мислителі того часу (Платон, Протагор, Сократ, Аристотель, Перикл) уперше відзначили тісну взаємодію прав людини та панування закону у суспільстві та визначили напрямки і форми розвитку державності на шляху до свободи та гуманізму існуючого суспільства. На доктринальному рівні існують різноманітні концепції прав людини: природно-правова, позитивістська, соціалістична, теологічна та універсальна концепція міждержавного

співробітництва у галузі прав людини [50].

На сьогодні ядро європейської системи прав людини – Європейський суд з прав людини та імплементація своїх суджень – має бути посилено. Значно зменшено кількість нерозглянутих справ, але виконання судових рішень залишається проблематичним у багатьох країнах. Ми повинні мобілізувати всі органи Ради Європи механізми, що сприяють ефективній реалізації. Цікаво, що інститути ЄС, у тому числі європейські [55].

Парламент і Генеральний директорат з розширення також все частіше закликають до виконання рішень Суду. Отже поки що це стосувалося в першу чергу країн-кандидатів. Чи міг би Європейський суд активніше брати участь у просуванні виконання рішень Суду в державах-членах Європейського Союзу? Існує все більше і менше способів реагування на кризу та забезпечення своїх фінансів, які відповідають правам людини відповідно всім діючим законам. Як би виглядала відповідна відповідь із дотриманням прав людини? Перш за все, уряди повинні дотримуватись процесуальних принципів прав людини, а саме прозорості, підзвітності та участі. Останній принцип участі – важливий, тому що ми бачили, що якщо з людьми не консультуються, це не дозволяється, щоб сказати своє слово в бюджетних процесах і реформах заздалегідь, вони скажуть своє слово потім на вулиці. По-друге, уряди повинні підтримувати фінансування омбудсменів, органів з питань рівності та інших аспектів інфраструктури прав людини, яка допомагає тим, хто є найбільш уразливим. Уряди повинні залучати національні правозахисні структури у проведенні аналізу прав людини, бюджетів і моніторингу щодо впливу жорсткої економії бюджету на користь вразливих груп. По-третє, уряди повинні встановити мінімальні рівні соціального захисту відповідно до стандартів Європейської соціальної хартії. Зрозуміло, особливу увагу потрібно приділяти дітям і молоді.

Серед найсерйозніших конкретних викликів правам людини в Європі є питання, що стосуються міграції та расизм, включаючи антиромство. Здається ймовірним, що міграція з-за меж Європи продовжуватиметься багато хто мобілізується проти цього. Дублінська система повернення продовжуватиме

руйнуватися через судові оскарження, але тиск на Грецію, Італію та Мальту триватиме. Погана національна та європейська міграційна політика сприяє криміналізації міграції, а тривале утримання мігрантів, відсутність інтеграційних заходів підживлювати расизм. Крім того, міграція почне створювати нові штани в Центральній та Східній Європі ці країни стають країнами призначення. Незважаючи на те, міграція ромів у межах Європи продовжуватиметься все більш витончені зусилля з метою тиску на країни походження, щоб вони припинили це [56].

Усе це стане джерелом живлення для ультраправих політичних рухів, які стали незвичними для Європи політичний ландшафт із шкідливим впливом на інші партії, публічний дискурс і політику щодо меншин, міграція, притулок і рівність. Подібно до ситуації зі зростанням Йорга Хайдера та правих популістів. Австрійська партія свободи у 2000 році, ЄС, Рада Європи, ОБСЄ та ООН мали невеликий вплив на «Золоту зорю», «Йоббік» та подібні партії, що підриває довіру до регіональних правозахисників режиму та створює величезні загрози правам людини в цих країнах. Що потрібно зробити в дній ситуації? Ми не бачимо середньострокової та довгострокової альтернативи справжній міграційній політиці на європейському рівні, справжньої солідарності – якщо ми виявимося неспроможними сформулювати таку політику, дуже ймовірно, що країни південного рівня продовжуватиме вдаватися до політики, яка суперечить правам людини, наприклад відштовхування на морі чи в сухопутні кордони. Також абсолютно необхідно, щоб Європейській Союз та його країни-члени брали рішучу і систематичну участь у цих зусиллях, особливо сусідні чи інші країни, такі як Туреччина, які відіграють ключову роль країни транзиту для мігрантів, включаючи шукачів притулку. Європі також потрібні іммігранти, які дотримуються прав людини стратегії інтеграції з акцентом на ефективні антидискримінаційні заходи, сприяння взаємодії між новачки та приймаюче суспільство, а також сприяння участі [57].

Сприяючи інтеграції іммігрантів, також потрібно впроваджувати стратегії інтеграції ромів і зосереджуватися на боротьбі з антициганським настроєм,

забезпечення доступу до основної освіти та більш ефективного залучення ромів у політиці, яка їх стосується. Рада Європи, ОБСЄ та ЄС могли б відіграти в цій сфері набагато більшу роль. У сфері боротьби з дискримінацією це одна з небагатьох сфер прав людини, де Європейський Союз має законодавчі органи компетенції, він повинен вимагати від своїх держав-членів, країн-кандидатів і Європейської політики сусідства країн повністю імплементувати «расову директиву» [60].

Що стосується расистських і неонацистських політичних партій то повинно створити деякі політичні «червоні лінії». Тобто не потрібно винаходити колесо, оскільки існує Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Ця конвенція вимагає від держав «оголошувати незаконними та забороняти організації, а також організовані та іншу пропагандистську діяльність, яка заохочує та підбурює до расової дискримінації». Якщо країни не забороняють таке організаціям, вони повинні тримати їх під дуже суворим наглядом, активно переслідуючи окремих політиків за мову ненависті та злочини на ґрунті ненависті.

Майбутнє прав людини також залежатиме від того, наскільки здатні правозахисники мінімізувати цифрові ризики та максимізувати цифрові можливості. Щодо основних ключових ризиків то серед них варто висвітлити фрагментацію мережі на національні простори з різним ступенем прямої та непрямой цензури; зловживання можливостями самовираження в інтернеті, такі як ворожнеча, жорстоке поводження з дітьми, підготовка/вербування терористів і кібервійна; Інтернет також створює зростаючу загрозу конфіденційності через використання стеження, аналізу даних та профілювання для правоохоронних органів, національної безпеки, маркетингу тощо. Що можна зробити, щоб мінімізувати ці ризики та максимізувати величезні можливості прав людини, закладені в інтернет? Регіональні правозахисні організації, такі як Рада Європи та ОБСЄ як національні правозахисні структури, повинні наполягати на захисті інтернету як відкритого простору для вправ права отримувати та передавати інформацію, а також створювати

стратегії поширення прав людини в інтернеті. Країни-члени Європейського Союзу повинні робити все щоб наздогнати чудову роботу, яку виконують громадські організації та приватний сектор. Рада Європейського банку розвитку разом з Європейською комісією не змогли зосередитися на забезпеченні фінансування для створення доступу до швидкого інтернету в усій Раді Європи. Взагалі це було б чудовою інвестицією у права людини, якби в той же час ми могли рішуче оскаржити невинуватені обмеження. Тому потрібно посилити органи захисту даних та забезпечити їх існування, створити незалежність та ефективне функціонування в усіх країнах Ради Європи та державах-членів ОБСЄ. Нарешті, ми повинні мати широку європейську цифрову грамотність кампанії, включаючи навчання без відриву від роботи для багатьох, хто досяг повноліття без Facebook, Twitter, YouTube, блогів, тощо. Є й інші нові тенденції, які віщують надію на захист прав людини в Європі. Складно встигнути детально розглянути їх, але варто згадати лише деякі, такі як на міжнародному рівні Універсальний періодичний журнал ООН наприклад.

Процес перегляду був конструктивною силою в багатьох європейських країнах, сприяючи діалогу між громадянами суспільства та урядів, а також більш систематичної роботи з прав людини на національному рівні. Все частіше європейські держави ратифікують факультативний протокол к Конвенції проти катувань і створюють національні превентивні механізми для запобігання тортурам у місцях затримання.

Незважаючи на регулярні бюджетні кризи, ОБСЄ продовжує виконувати дуже корисну роботу. Представники волі засобів масової інформації займає унікальну нішу, як і Верховний комісар у справах національних меншин. Місії ОБСЄ, незважаючи на те, що їх кількість скорочується, міжнародні правозахисні організації присутні в багатьох країнах заходу, а також на Балканах і Південному Кавказі. Моніторинг виборів ОБСЄ продовжує залишатися неперевершеним за якістю.

Європейській Суд дедалі частіше включає права людини до свого порядку денного як всередині Європейського Союзу, так і в зовнішніх

відносинах. Тут варто відзначити зростаючу роль Європейського парламенту у сфері прав людини та створення спеціальних представників з прав людини під керівництвом леді Ештон. Наступний великий крок – це Європейська Ратифікація Комісією Європейської конвенції, яка посилить узгодженість права у європейському просторі. Ключовою характеристикою буде ступінь використання наступного раунду структурних фондів на користь прав людини. Це особливо актуально з точки зору міграції, соціальної інтеграції незахищених груп, у тому числі ромів, права інвалідів, в'язниці та інші місця ув'язнення.

Нарешті, світ черпає надію від багатьох сміливих правозахисників та активістів громадських утворень, з якими відбуваються зустрічі по всій Європі. Це витривалі, наполегливі, розумні люди – і таких багато в Європі. Саме громадські організації, які протягом багатьох років були активними, відданими, професійними та наполегливими мають значні досягненн у галузі прав людини за останні десятиліття [59].

Різного роду виклики європейській системі прав людини кидає Велика Британія, одна з найстаріших демократій і одна з держав-засновниць Ради Європи. Великобританія обмежила співробітництво з іншими державами-членами ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ за постановами деяких британських політиків. Так Партія Торі стверджує, що Великобританія повинна запровадити лише певний Європейський суд. Рішення щодо прав людини кидають виклик і не всі з них, відкрито відповідають сутності європейської система захисту прав людини. Сполучене Королівство, здається, забуває про те, що, як показала новітня європейська історія, у часи кризи, європейським державам необхідно об'єднатися в єдності, а не вдаватися до національного ізоляціонізму. Крім цих негативних тенденцій в окремих європейських країнах, ми також маємо кілька ширших криз за довгостроковий негативний вплив на права людини. Вичерпаність розширення Європейського Союзу, політична криза навколо ратифікації Лісабонського договору та криза єврозони призвели до послаблення ідеї європейської інтеграції, сумнів у цінності європейської солідарності та співпраці, скептицизм щодо Європи «тиск однолітків» та

європейська «м'яка сила». Хоча ослаблення Європейського Союзу має глобальний резонанс, воно має безпосередній вплив на периферію Європейського Союзу, країни Західних Балкан, Туреччину та Східну Європу. Сусідство, де демократичні умови більше не мають такого впливу, як колись.

Згідно прецедентного права Федерального конституційного суду Німеччини в основоположних нормативних областях, особливо в області здійснення основних прав, якщо вони підпадають під державне регулювання, законодавець зобов'язаний сам приймати всі істотні рішення. Таким чином, вирішення усіх принципових питань, що безпосередньо зачіпають громадян, повинно бути заснованим на законодавстві.

Критерієм оцінки адміністративних дій на предмет їх заснованості згідно законодавства є міркування про те, що важливим є не лише наявність самого закону, а цей закон повинен сам регулювати всі істотні моменти, а не передавати їх вирішення виконавчій владі. Заснованість на законі стає заснованість на рішенні парламенту, у відповідності до чого законодавець не лише зобов'язаний уповноважувати виконавчу владу діяти в областях, значущих для основних прав, але і повинен сам вирішувати всі істотні питання. Також проблема заснованості адміністративних рішень може стосуватися випадків делегування законодавчих повноважень, яке повинно відповідати критеріям здійснення „на законі” або „на основі закону”.

Важливість прав людини все більше визнається через ширші інструменти, що пропонують такий захист. Це треба сприймати як перемогу не лише правозахисників, а й людей загалом. Наслідком такого успіху є розробка великої та складної сукупності текстів (інструментів) із прав людини та процедур імплементації.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА.

2.1 Система органів державної влади у сфері забезпечення захисту прав людини і громадянина

Діяльність всіх зазначених в Конституції органів державної влади та державних установ у сфері забезпечення повноцінних прав людини і громадянина щодо його честі і гідності детально прописана в діючому законодавстві та закріплена на конституційному рівні.

У статті 3 Конституції України, зазначено, що людина, її життя, здоров'я, гідність і честь, недоторканність і безпека визнаються в Україні вищими суспільними цінностями. Права і свободи людини визначають зміст та напрямок діяльності держави. Головним обов'язком держави з забезпечення прав і свобод людини [18].

В Україні існує три гілки державної влади які керують системою державних установ, які займаються захистом прав людини і громадянина. Ця система, як було зазначено вище, заснована на принципі поділу влади, цей принцип і характеризує діяльність і організацію державних установ.

Верховна Рада України визнає та впроваджує міжнародні стандарти в Україні у галузі інтеграції та захисту прав людини та громадянина, з повагою до їх гідності, це зазначено у 75 статті Основного Закону України – Конституції України, також шляхом імплементації у внутрішнє законодавство норм міжнародного права встановлюються межі здійснення прав будь-якої особи права на повагу змісту, орієнтації і гідності за допомогою законодавчої діяльності. На сьогодні дуже важливо удосконалити механізм реалізації цього права в Україні. Норми міжнародної поведінки відіграють важливу роль у зміцненні цього права, оскільки національне законодавство, яке інтегрує саме

право на повагу до гідності, не містить визначення, необхідного для повного розуміння змісту таких прав та деталей відповідних норм. Міжнародні акти визначають більш конкретно та дозволяють краще зрозуміти суть самих прав і сприяють впровадженню міжнародних стандартів щодо забезпечення та захисту прав людини, яка поважає та дотримується законодавства України, якщо можливі порушення прав людини, яка поважає гідність. Не менш важливою функцією Верховної Ради у захисті прав людини, яка поважає її гідність, є установча функція. Рівень, на якому гарантуються права людини в цілому і, зокрема, право на повагу до гідності кожної людини, залежить від того, наскільки правильно, чітко, законно і оперативно вона виконує свої установчі функції. Верховна Рада України уповноважена регулювати діяльність державних органів, формування судових органів і прокуратури [17].

Пріоритетною функцією Верховної Ради України є законотворчість. Прийнятий Верховною Радою закон скорочує кількість законодавчих прогалин у діяльності окремих державних органів, осіб, груп осіб та інших можливих суб'єктів правовідносин. Не менш важливою функцією Верховної Ради в напрямку забезпечення захисту прав людини є установча функція. При його реалізації слід підкреслити наступні напрямки парламентської діяльності: участь у формуванні органів виконавчої влади, формування органів судової влади, створення парламентських структур, участь у формуванні інших державних організацій, вирішення проблем територіального устрою України та забезпечення формування органів місцевого самоврядування. Належний рівень забезпечення прав людини залежить від того, наскільки точно, наочно, законно і оперативно український Парламент виконує свої конституційні функції. Верховна Рада України уповноважена регулювати діяльність державних органів, формування судової влади та прокуратури. Ще одна функція Верховної Ради-забезпечення захисту прав і свобод громадян функціями апарату парламенту є, поряд з вищевказаними напрямками моніторингу прав людини, напрямки адміністративної діяльності Верховної Ради України з точки зору забезпечення прав людини, а саме: керівництво діяльністю Кабінету Міністрів

України; управління бюджетом і фінансами; запит народного депутата на пленарному засіданні Верховної Ради України. Здійснення парламентського контролю над конкретними питаннями безпосередньо або через тимчасові спеціальні та тимчасово-слідчі комісії.

Установа конституційного органу Комісії з прав людини в Україні також відіграла важливу роль у захисті прав і свобод людини. Закріплення посади Уповноваженого з прав людини на конституційному рівні свідчить про визнання державою пріоритету прав людини і громадянина, нагальну необхідність створення незалежних, деполітизованих інститутів для захисту громадян від адміністративного свавілля, бюрократизму державного апарату, несправедливого поводження з боку посадових осіб. конституційне закріплення посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини надає великої ваги цьому інституту та підвищує його роль у сфері забезпечення та захисту прав людини [24].

Незалежність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини гарантована статтею 20 Закону України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини". Згідно з ним, втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, підприємств, установ, організацій (незалежно від форми власності), а також їх посадових осіб і розпорядників у діяльність Уповноваженого заборонено [40].

Уповноважений розглядає скарги на порушення конституційних прав громадян. Зокрема, якщо порушено право на повагу до гідності та існуючі методи захисту порушених прав визнані неефективними, така особа може звернутися до Комісії з прав людини із заявою про захист та відновлення порушених прав. Якщо омбудсмен вважає, що відповідне звернення обґрунтоване, він може ініціювати розгляд з відповідними державними органами. Крім того, виконує свої функції.

Одночасно Уповноважений аналізує стан забезпечення прав людини по всій країні, подає щорічну доповідь з цього питання до парламенту та пропонує відповідні законодавчі заходи для усунення типових причин порушень прав і

свобод громадян в цілому, зокрема права на повагу до гідності. Основні принципи взаємодії.

Взаємозв'язок комісії з прав людини з іншими органами і організаціями полягає в тому, що його діяльність не зумовлює перегляд можливостей державних органів. Уповноважений діє притаманними тільки йому способами і методичками, і рекомендаційний характер його звернення не применшує можливості його впливу на відновлення порушених прав і свобод, що можливо тільки при високій правовій культурі відповідної посадової особи [1].

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини постійно здійснює непрямої парламентський контроль шляхом дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина та захисту прав усіх осіб на території України та в межах її юрисдикції. Це аналог інституту омбудсмена, який був вперше заснований в 1809 році. У Швеції досі існує понад 100 іноземних держав. У правовому розумінні держави омбудсмен визнається надійною і незалежною особою, уповноваженою парламентом захищати права окремих громадян, захищає непрямої парламентський контроль у формі нагляду за всіма державними інститутами і посадами, але не має права змінювати прийняте рішення. Слід підкреслити, що омбудсмен-це перш за все політичний інститут, а не правоохоронний орган. Причиною порушення є недосконалість самого закону, тому головним завданням є захист прав і свобод людини в разі банкрутства інститутів інших держав. Основними функціями Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини є управління та нагляд, які визначені у наступних сферах діяльності: здійснення непрямого парламентського контролю на території України та постійне дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина в межах його компетенції; нагляду за додержанням Конституції України, Законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України,

Міністерством закордонних справ; перевірка стану дотримання встановлених прав і свобод людини і громадянина відповідними державними органами, в тому числі здійснюють оперативно-розшукову діяльність; від

громадян України, іноземців, осіб без громадянства або осіб, які діють у власних інтересах, за належністю, їх здатністю направляти звернення до органу, в тому числі з розгляду справ, і контролювати розгляд цих звернень; ті, хто приймає рішення про необхідність проведення перевірок діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, незалежно від форми власності, мають право звертатися за допомогою до посадових осіб і службовців цих установ, призначати фахівців для участі в перевірках, інспектуваннях і надавати відповідні висновки. Крім того, уповноважений виконує ряд інших функцій, зокрема: уповноважений приймає і розглядає звернення громадян України, іноземців, осіб без громадянства або осіб, що діють в їх інтересах. Відповідно до закону України "Про звернення громадян" [34]. Звернення подається уповноваженому в письмовій формі протягом одного року після виявлення порушення прав і свобод людини і громадянина. При наявності виняткових обставин цей термін може бути продовжений уповноваженим, але не більше ніж на 2 роки.

Уповноважений представник при розгляді заяви повинен:

- порушити судовий розгляд, який пов'язаний з порушеннями прав громадянських свобод людини;
- роз'яснити дії, які повинні бути зроблені особою, що подала заяву до уповноваженого;
- направити форму заяви про реєстрацію в організацію, що має кваліфікаційні вимоги до членства в цієї організації певному громадянину;
- пояснити, що справа знаходиться на розгляді і контролює розгляд цієї апеляції;
- попередити, що можлива відмова в розгляді заяви.

Уповноважений не буде розглядати апеляцію, що знаходиться на розгляді суду, і припинить вже розпочате розгляд, якщо зацікавлена сторона подасть позов, заяву або скаргу до суду. Повідомлення про прийняття заяви до розгляду або про відмову в прийнятті заяви до розгляду буде направлено в письмовій формі особі, яка подала його. Щорічно в 1 кварталі Уповноважений подає до

Верховної Ради України щорічний звіт про стан дотримання і захисту прав людини і свобод громадян в Україні органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, підприємствами, установами, організаціями, а також посадовими особами та розпорядниками, які порушили свої права. дії (бездіяльність), незалежно від форми власності. Права людини і громадянські права і свободи, а також виявлені недоліки Закону Про захист прав людини і громадянських прав і свобод. За необхідності Уповноважений може подати до Верховної Ради України спеціальний звіт (довідну записку) з конкретних питань дотримання прав людини, громадянства і свобод в Україні відповідно до щорічного та спеціального (навмисного) звіту Уповноваженого, Верховна Рада України прийняла постанову [46].

Діяльність Уповноваженого доповнює існуючі засоби захисту прав людини, а також прав і свобод громадян, не скасовує їх і не передбачає перегляду здатності державних інститутів гарантувати захист і відновлення порушених прав і свобод. У науковій літературі наголошується, що уповноважений по відношенню до "позивачів і відповідачів" не володіє повноваженнями змінювати або скасовувати прийняті рішення в силу таких характеристик, як відкритість, доступність, об'єктивність і неупередженість, неформальність використовуваних методів діяльності, є досить авторитетним і ефективним органом. засоби забезпечення прав людини і громадянських свобод – реалістичні та ефективні. Як свідчить політична і юридична практика, орган омбудсмена (Комісія з прав людини) може ефективно існувати тільки в певних країнах. Варто зазначити, що сформовані конституційні традиції і висока правова культура населення, зокрема Уповноважений Верховної Ради України з прав людини запустив процес публікації Європейської конвенції про захист прав і основних свобод з протоколами, що відносяться до офіційних джерел в Україні, і в даний час активно займається вирішенням проблеми торгівлі дітьми і жінками в Україні, захистом прав людини в Україні. екіпажів українських ВМС, заарештованих в іноземних портах, і т.д. як. [8].

Президент України відіграє незамінну роль в інституційних та організаційних механізмах забезпечення захисту прав людини, а також прав і свобод громадян. Багато що залежить від діяльності Президента України у правовій сфері щодо реалізації політичних, особистих, соціально-економічних прав людини і громадянина, забезпечення економічної та будь якої іншої безпеки.

Відповідно до статті 102 Конституції України, гарантом дотримання прав людини і свобод громадянина є Президент України. Президент України повинен забезпечити, в межах своїх повноважень і в порядку, передбаченому Конституцією і законами України, ефективність такого конституційного ладу, такого рівня державних механізмів, при якому права людини, що поважають її гідність, закріплені в Основному Законі, можуть бути вільно реалізовані [8]. Президент України відіграє незамінну роль в інституційних та організаційних механізмах забезпечення захисту прав людини, а також прав і свобод громадян. Багато що залежить від діяльності Президента України у правовій сфері щодо реалізації політичних, особистих, соціально-економічних прав людини і громадянина, забезпечення економічної та іншої безпеки.

Відповідно до статті 102 Конституції України, гарантом дотримання прав людини і свобод громадянина є Президент України. Президент України повинен забезпечити, в межах своїх повноважень і в порядку, передбаченому Конституцією і законами України, ефективність такого конституційного ладу, такого рівня державних механізмів, при якому права людини, що поважають її гідність, закріплені в Основному Законі, можуть бути вільно реалізовані [8].

У Президента України є багато юридичних можливостей, які впливають на рівень безпеки і реалізації прав людини в цілому і прав і свобод громадян, зокрема, на повагу його гідності. Таким чином, за допомогою звернення до Верховної Ради України він може представити своє власне бачення проблеми недостатнього рівня гарантованих прав людини або дотримання її гідності і направити парламент на реалізацію пріоритетного законопроекту в цій галузі. Здійснюючи право на законодавчу ініціативу, Глава держави може приступити

до прийняття саме тих законів, дія яких спрямована на створення нових і ефективних, спрямованих на підвищення рівня реалізації прав людини, які поважають його гідність. Механізм, спрямований на забезпечення належного рівня захисту цього права. Здійснюючи контроль над урядом, Президент несе відповідальність за формування проекту Державного бюджету України, витрачання державних коштів, фінансування відповідних програм, спрямованих на підвищення соціальної підтримки населення, реалізацію соціально-економічних прав громадян. Це безпосередньо пов'язано з рівнем реалізації прав людини, з повагою його гідності. Президент України є гарантом дотримання прав людини в цілому і поваги прав і свобод громадян, зокрема, їх гідності. Для виконання своїх обов'язків Президент має юридично встановлену можливість контролювати дотримання прав людини, які поважають його гідність, у діяльності всіх органів влади [3.], оскільки Конституція України наділяє Президента широкими повноваженнями впливати на діяльність установ, що належать до всіх гілок влади. Обов'язок щодо забезпечення прав людини, а також прав і свобод громадян також покладено на Кабінет Міністрів України, який, як вищий орган виконавчої влади, покликаний захищати права людини безпосередньо і через центральні та місцеві органи виконавчої влади, направляти і контролювати їх у цьому напрямку [21].

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади відповідно до своїх повноважень вживають заходів щодо реалізації прав, свобод та обов'язків фізичних осіб і громадян у конкретному регіоні. Зокрема, права людини на повагу до гідності тісно пов'язані з соціально-економічними правами, такими як право на достатній життєвий рівень, право на працю, право на відпочинок і т.д. тому Міністерство соціальної політики України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України та інші центральні органи виконавчої влади відіграють важливу роль у забезпеченні реалізації прав людини, які поважають її гідність, що покликане створити умови для безперешкодного здійснення всіма особами своїх прав і законних інтересів в їх діяльність.

Судова гілка влади України відіграє важливу роль у забезпеченні дотримання права кожного на повагу гідності. Саме суд повинен розглядати і, більшість справ, пов'язаних з порушеннями прав людини, які зачіпають його гідність, були врегульовані. Виконуючи зобов'язання щодо забезпечення реалізації прав людини на повагу до гідності, суд захищає їх, об'єктивно розглядаючи звернення громадян у разі їх порушення. Порядок такого звернення сформульовано в Конституції та законодавстві України. Водночас опора на суди для захисту конституційних прав людини, які поважають гідність, прямо гарантована Конституцією України [44]. В результаті держава створює умови для реалізації прав людини, а також прав і свобод громадян шляхом створення умов для законної діяльності органів судової влади, а закон України встановлює порядок звернення громадянина до суду і норми, відповідно до яких приймається рішення щодо його оскарження має бути зроблено. Порядок розгляду заяви особи, право якої на повагу до гідності було порушено, детально визначено процесуальним законодавством України.

Не менш важливу роль у забезпеченні дотримання прав і свобод людини в Україні відіграло створення Конституційного Суду України - органу конституційної юрисдикції, який вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України та дає офіційне тлумачення Конституції України. Конституція і право України На думку В. Лазарева, Конституційний Суд самим фактом свого створення і діяльності забезпечує політичну і правову стабільність національного життя, гарантує захист прав і свобод громадян, а його юрисдикція ґрунтується на основоположних правах людини і людській гідності [43].

Україна має добре розвинену правову базу, яка гарантує реалізацію прав людини, пов'язаних з гідністю, та систему органів влади, завданням яких є створення умов для реалізації права кожного на повагу до його гідності та захист цього права у разі його порушення. Однак, незважаючи на відповідність національного законодавства у сфері прав людини міжнародним стандартам,

існують недоліки у практичному застосуванні законодавства, а процес імплементації значно погіршився.

Конституція України передбачає право на повагу до людської гідності. Адміністративні органи є тим засобом, за допомогою якого держава виконує завдання, поставлені в ході її розвитку в рамках правового поля. Іншими словами, існує прямий зв'язок між адміністративними органами як інструментами реалізації державної політики та правовими нормами, які визначають цілі, завдання та правове середовище діяльності цих органів. Інститути прав людини - це непорушні свободи людини і правозастосовні практики, які становлять основу природного права і всього права в цілому. Права людини включають громадянські та політичні свободи, економічні, соціальні та культурні права, а також право на соціальний захист, наприклад, для дітей та меншин. При поширенні прав людини на соціальні групи вони не відчужуються від особистості, але відправною точкою є визнання самоцінності всіх індивідів, що складають конкретне співтовариство. Водночас сучасні дослідники все частіше звертають увагу на роль державних структур у забезпеченні прав і свобод громадян. У нашому випадку мова піде про роль і місцезнаходження Кабінету Міністрів України. Російський вчений А. Заєць доводить, що саме через канали виконавчої влади реалізуються права і свободи людини і громадянина [12]. Для забезпечення конституційних прав і свобод громадян, уточнення статусу, компетенції та правових засад діяльності Кабінету Міністрів України в системі органів управління на сьогоднішній день основними джерелами для визначення правового статусу вищого органу виконавчої влади є Конституція України [18]. Так, Стаття 116 Конституції України передбачає, що Кабінет Міністрів України вживає заходів щодо забезпечення прав людини, а також прав і свобод громадян, спрямовує і координує діяльність міністерств та інших органів виконавчої влади та здійснює контроль за їх діяльністю. Тому на найвищому законодавчому рівні це визначено і закріплено у зобов'язанні уряду здійснювати досліджувану діяльність з надання правової допомоги безпосередньо і через інші

правоохоронні органи, направляючи і контролюючи їх діяльність. Таким чином, стан захищеності конституційних прав і свобод громадян залежить від ефективності діяльності Кабінету Міністрів України, ефективність цієї діяльності полягала в розробці такого механізму її реалізації, а його впровадження в сучасних умовах є нагальною необхідністю. На наш погляд, такий механізм повинен складатися з 2 елементів взаємодії: правової та організаційної. Правовий елемент включає в себе нормативну базу. Суть нормативної бази полягає в тому, що вона надає юридичне життя цьому механізму і відповідну правову форму як джерело знань і напрямку в правовій сфері. Однак сьогодні наявність серйозних проблем у сфері нормотворчості призводить до зниження ефективності правового елемента. Таким чином, однією з найважливіших причин уповільнення законотворчого процесу в Україні є відсутність єдиної системи розробки законодавчих актів та аналізу ефективності їх застосування. Ще одним не менш важливим фактором, що негативно впливає на ефективність правового елемента, є різниця між законом та інструкціями департаменту. Тобто законодавча інтеграція конституційних прав і свобод громадян не обов'язково призводить до інтеграції відповідної відповідальності для адміністративної структури і супроводжується відсутністю кореляції між конституційними правами і свободами громадян і можливостями адміністративних органів. Організаційні елементи включають в себе управлінську, розпорядчу і структуроутворюючу діяльність, яка забезпечує функціонування правових елементів. Кабінет Міністрів України, який наділений повним спектром необхідних повноважень, може забезпечити ефективне функціонування цих елементів. Тому Кабінет Міністрів в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, обов'язкові до виконання. Нормотворча діяльність Кабінету Міністрів акумулює діяльність виконавчої влади на всіх рівнях. Так, відповідно до Закону України "Про Кабінет Міністрів України", депутати мають ініціативу в прийнятті актів Кабінету Міністрів України. Щоб найбільш повно зрозуміти правові відносини, що виникають між громадянами та органами виконавчої влади, ми аналізуємо діяльність цих

установ, спрямовану на забезпечення реалізації громадянами свого права на участь у виконанні службових обов'язків. Вивчення механізму реалізації права на участь в управлінні державними справами дозволяє нам виділити 3 основні інститути:

- вибори;
- референдуми;
- державні служби.

Основним засобом реалізації прав громадян на управління державою є виборча система [15].

2.2 Права людини як фундаментальна цінність демократичного суспільства

Важливим компонентом будь-якої правової системи є інститут прав і свобод людини. Це складне і багатогранне поняття виражає не потенційні, а реальні можливості його власника, закріплені конституцією держави та іншими нормативними актами. З огляду на це, питання про єдність прав і свобод людини і громадянина у демократичному суспільстві нині набуває все більшої актуальності в юридичній літературі і підлягає більш широкому дослідженню.

Адже, слід наголосити на тому, що курс на створення правової держави, на утвердження демократичних принципів управління суспільством немислимий без визнання Україною прав і свобод людини. В силу багатьох причин проблема прав людини в нашій країні, на жаль, не була домінуючою. Низький рівень економічного розвитку, нестабільність в соціально-політичній і правовій сфері, відсутність ефективних форм правового виховання громадян зумовили те, що населення нашої держави практично не знає своїх прав, не вміє їх використовувати і не вимагає від оточуючих і держави їх поваги і дотримання.

Перші кроки у визнанні державою прав і свобод людини і громадянина були зроблені Україною в 1990 році, коли була прийнята Декларація про державний суверенітет України, в якій зафіксовано положення про те, що всім громадянам Української РСР гарантуються права і свободи, які передбачені Конституцією Української РСР і нормами міжнародного права, визнаними Українською РСР [7]. У ній, а потім і в Конституції України 1996 р. закріплено багато положень, що містяться в Європейській конвенції з прав людини та інших міжнародних документах.

Побудова правової держави передбачає створення такого громадського союзу, який, ґрунтуючись на праві і законі, встановлює правильні і гуманні взаємини між органами державної влади і особою. Однак у прагненні створити таку державу і визнання міжнародних стандартів до вирішення проблеми забезпечення реалізації громадянами своїх прав і свобод дуже велика дистанція. Невід'ємною складовою такого забезпечення є налагоджений соціально-правовий механізм захисту громадян від порушень їх прав і свобод.

Світова спільнота відкидає будь-яку дискримінацію і категорично забороняє її. Така заборона поширюється на користування всіма правами і свободами людини. Комітет ООН з прав людини визначає дискримінацію як «будь-яке розрізнення або перевагу, засноване на ознаках раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних та інших переконань, національності та соціального походження, майнового стану, народження або за іншою ознакою і яке має на меті або наслідком знищення або применшення визнання, використання або здійснення всіма особами, на рівних засадах, всіх прав і свобод» [16].

Отже, питання про права людини і громадянина є складовою проблеми фактичного положення особи в суспільстві і державі. Тому дуже важливо розкрити структуру і систему прав і свобод, обумовлену специфікою сфери діяльності людини, визначитися з існуючим у цій сфері понятійним апаратом і особливостями правового статусу особи, в якому відображаються всі основні потреби та інтереси учасників взаємодії один з одним і державою.

Розглядаючи визначення понять «права» і «свободи», слід мати на увазі, що ці поняття за час свого існування зазнали значних змін. Серед безлічі різних формулювань найбільш прийнятною може бути інша: право – це система загальнообов’язкових, встановлених в законі норм, принципів і нормативних установок, що виражають міру свободи і відповідальності в суспільстві і які виступають регулятором суспільних відносин. У широкому сенсі права людини є вихідними і не обмежуються якимось певним колом людей, а поширюються на будь-яку людину незалежно від того, є він громадянином держави, в якому живе, чи ні. Однак застосування терміна «права людини» в одній зв’язці з терміном «права громадянина» тягне за собою змішання цих двох далеко не тотожних понять. Діапазон прав громадянина значно ширше, оскільки включає в себе не тільки природні права, що належать індивіду від народження, але і ті, якими він наділений державою, громадянином якої є. У той же час права громадянина обмежують рівність між людьми, оскільки їх позбавляються особи, які живуть в країні, але не мають громадянства.

У літературі і на практиці аналогічна тенденція спостерігається і при аналізі застосування термінів «права» і «свободи». Як правило, вони вживаються в одному контексті, що створює враження їх ідентичності. Розмежування між правами і свободами провести досить важко, оскільки нерідко всю сферу політичних прав з чітко визначеними правомочностями також називають свободою.

Свободи – це ті ж права, але вони відносяться до життєдіяльності людини, в яку держава не повинна втручатися, однак зобов’язана їх захищати. У той же час держава має право тільки через закон визначати межі свободи і при необхідності звужувати їх в інтересах загального добробуту демократичного суспільства. Особливість свобод полягає в тому, що особа має можливість в певних сферах на свій розсуд, самостійно визначати лінію поведінки, але пов’язувати її з обов’язками суб’єктів (органів державної влади), покликаних охороняти її волю. Людина як особистість не може існувати без свободи, також як і свобода не існує без людини. Що стосується права, то воно дає напрями і

встановлює межі використання особистістю своїх можливостей. За допомогою права людина захищається від свавільного втручання державної влади в його особисте життя. У той же час правом визначаються межі активності індивіда в різних сферах життєдіяльності.

У процесі свого життя людина постійно взаємодіє і з суспільством, і оточуючими людьми. Його соціальне становище в кінцевому рахунку залежить від того, яке місце він займає в структурі суспільства, в системі виробництва і розподілу матеріальних благ. Суб'єктивні права є джерелом їх конституювання і забезпечують людині:

- свободу поведінки в рамках, встановлених законом;
- можливість користуватися певними соціальними благами;
- повноваження здійснювати певні дії і вимагати відповідних дій від інших людей;
- можливість звернутися до суду для захисту порушених прав.

По суті, права і свободи людини – це особливий тип договірних відносин між суспільством та індивідом, особистістю та державою, що фіксуються національними правовими системами. Суть договірних відносин між державою і особою полягає в тому, що держава визнає права і свободи людини, хоча деякі з них належать людині від народження. Таке визнання певною мірою обмежує владу держави, але це не повинно вести до применшення її ролі. Держава не тільки захищає права і свободи людини, але й надає їм обов'язкову юридичну силу закону. Під законом, як відомо, розуміється акт довгострокового тривалого користування, який поширюється на всю територію держави і адресований максимальному колу суб'єктів правовідносин.

В основі всіх правових норм, закріплених галузевим законодавством будь-якої держави, лежить Конституція як Основний закон. Перелік прав, зафіксованих на її сторінках, є обов'язковим для виконання всіма державними і громадськими органами і населенням країни. Такі права не обмежуються певним колом людей, а поширюються на будь-яку людину. У науці і практиці вони отримали найменування фундаментальних (основних) прав. Характерною

їх рисою є наявність особливих юридичних властивостей, тобто вони:

- є основою всіх інших прав і свобод, закріплених іншими нормативними актами;
- адресовані не конкретній людині, а широкому колу об'єктів, тобто встановлюють принципи, на яких має будуватися галузеве законодавство;
- рівні і єдині для всіх без винятку;
- відрізняються особливим механізмом реалізації – виступають як передумова будь-яких правовідносин в конкретній сфері невід'ємних прав кожного учасника цих правовідносин;
- мають особливу юридичну форму закріплення – фіксуються в нормативному акті, що наділений вищою юридичною силою, – в Конституції держави;
- забезпечуються підвищеним рівнем правової охорони, не можуть бути змінені в рамках діючої конституції без прийняття нової.

Цей вид прав відрізняється своєю фундаментальністю, стабільністю і високим ступенем гарантованості. Вони визнаються основними, оскільки закріплюють головні, принципові положення та слугують юридичною базою для регламентації всіх інших прав. Звідси випливає, що термін «конституційний» і «основний» закон є синонімами. Однак слід мати на увазі, що основні права можуть встановлюватися не тільки конституцією, але й іншими нормативними актами. Така обставина дозволяє трактувати термін «основні» права ширше, ніж «конституційні».

Однак перелік конституційних норм далеко не вичерпує потреби людей. Розвиток суспільних відносин і науково-технічний прогрес висувують нові проблеми, які потребують правового забезпечення. Цю прогалину усувається за допомогою законів, указів та інших нормативних актів кримінального, трудового, сімейного, цивільного та іншого законодавства. На неконституційному рівні нові норми закріплюються усіма галузевими системами права і тому називаються галузевими. Вони конкретизують і розвивають широкий спектр правових відносин в різних сферах життя і

матеріального виробництва, лише позначених конституцією, але не врегульованих нею.

Потенціал прав і свобод людини може бути реалізований лише тоді, коли для цього існують необхідні умови політичного, економічного, морального, організаційного та іншого порядку. Процес реалізації прав і свобод регулюється особливим механізмом, який включає в себе систему юридичних норм, що гарантують правореалізацію, тобто діяльність владних структур і активна поведінка самого індивіда щодо матеріалізації своїх суб'єктивних прав, спрямованих на досягнення закріплених цими правами благ і соціальних цінностей.

Однак законодавство не може задовольнити всіх запитів громадян і врахувати різноманіття явищ суспільного життя, які впливають на ефективність реалізації ними своїх суб'єктивних прав. Більш того, навіть регламентовані правові норми не завжди реалізуються в повному обсязі внаслідок ослаблення системи гарантій, зловживань з боку посадових осіб, інших непередбачуваних витрат, тобто мають місце такі негативні явища, як бюрократичне свавілля, некомпетентність чиновників, міжнаціональні конфлікти, безсилля влади, порушення законності тощо.

Основними формами реалізації прав є:

- використання правових норм громадянами – їх добровільні активні дії щодо реального набуття благ, що містяться в закріплених цими нормами права; вони можуть здійснюватися за власною ініціативою (свобода слова, віросповідання), за допомогою інших суб'єктів (консультантів, адвокатів), а також в процесуально-процедурному порядку (наприклад, отримання паспортів, віз, політичного притулку, водійських прав);
- виконання – відправлення індивідом своїх юридичних обов'язків, що полягає в здійсненні передбачених законом дій;
- дотримання – пасивна поведінка громадянина, зобов'язаного не порушувати своїми діями встановлених законом правових заборон;
- застосування – дія органів державної влади, в обов'язок яких входить

захищати інтереси громадян шляхом використання норм, що закріплюють їх права.

Реалізація прав і свобод пов'язана з використанням уповноважуючих, заборонних і зобов'язуючих норм.

Найбільш вживаними є уповноважуючі норми, які надають власникові прав можливість вільного вибору часу, шляхів і засобів їх реалізації. Наприклад, використовуючи своє конституційне право на працю, громадянин сам вибирає професію і місце роботи.

Зобов'язуючі норми наказують особисто і в повному обсязі виконувати свої обов'язки, наприклад зберігати навколишнє середовище тощо.

Заборонні норми наказують громадянину заборону тих дій, які не бажані державі і не відповідають інтересам її громадян.

Слід зазначити, що реакція держави на відхилення від виконання тих чи інших норм неоднакова. Так, при використанні громадянином своїх прав вона залишається байдужою, в той час як у випадках порушення ним норм, що зобов'язують або забороняють до порушників застосовуються примусові заходи.

Реалізація права має свої межі, вона не повинна порушувати права і свободи інших людей, супроводжуватися екстремальними діями з насильницької зміни конституційного ладу, розпалювання расової ворожнечі, закликами до міжнаціональних конфліктів тощо.

Принципами реалізації є простота використання прав, забезпеченість населення країни соціально-економічними, політичними і правовими гарантіями, економія часу і коштів, ефективність процесу реалізації.

Конституційно-правові гарантії виступають підґрунтям гарантування основних прав, свобод та обов'язків громадян, тобто вони фіксують лише основу правового статусу громадян. Саме за конституційними гарантіями можна судити про реальність проголошених прав, про їх суб'єктивний, особистий, діючий характер забезпеченості не стільки індивідуальними можливостями окремого громадянина, скільки всім існуючим ладом.

Незважаючи на те, що інститут конституційно-правового статусу особистості є провідним, центральним у структурі конституційного законодавства, далеко не всі права та свободи людини встановлюються, визначаються й регулюються нормами, закріпленими в актах саме конституційного законодавства. До таких прав та свобод належать насамперед громадянські (особисті) й політичні, тоді як безпосередньо регуляцію соціальних, економічних, культурних та екологічних прав здійснюють акти інших галузей законодавства України: трудового, господарського, соціального, житлового, екологічного, інформаційного тощо. Санкції за порушення цих прав містяться в нормах кримінального, адміністративного, цивільного законодавства України [49, 22, 19].

Удосконалення законодавства про забезпечення прав і свобод людини і громадянина відбувається в нашій державі шляхом збільшення переважної ваги законів у системі нормативно-правових актів, що безпосередньо визначають порядок реалізації основних прав та свобод людини і громадянина; сприяння приведенню цього законодавства у відповідність із Конституцією України та міжнародними стандартами у цій галузі; доведення норм, уміщених у законах, присвячених гарантуванню основних прав та свобод людини і громадянина, до високого рівня конкретизації; посилення юридичних гарантій захисту цих прав та свобод, зміцнення правових засобів їх реалізації.

У сучасних умовах в Україні зміцнилося співвідношення між законами й підзаконними нормативно-правовими актами, що регулюють суспільні відносини в галузі реалізації прав та свобод людини. Проте навіть зараз це співвідношення ще далеке від оптимального. Адже багато відповідних питань усе ще регулюються підзаконними актами, які відзначаються подекуди характером правопорушень (порушують чи сприяють порушенню органами та посадовими особами державної влади й місцевого самоврядування прав та свобод особистості). Багато потрібних законів ще не прийнято або не змінено відповідно до вимог Конституції, в деяких законах не досягнуто необхідної глибини регулювання суспільних відносин. Це тягне за собою заповнення

відповідних прогалин саме підзаконними актами. Тому проблема збереження значного масиву підзаконного, зокрема відомчого, регулювання у сфері прав і свобод – чи не найактуальніша проблема вдосконалення всього корпусу законодавства, присвяченого гарантіям прав і свобод особистості [20].

Державна політика спрямована на забезпечення національної безпеки, яка детермінується конкретними напрямками політичної, економічної, ідеологічної, суспільної, охоронної діяльності, що пов'язані з виявленням, профілактикою та подоланням процесів, які деструктивно впливають на встановлений порядок існування країни, її громадян, важливих суспільних інститутів [48].

З метою забезпечення захищеності громадян у межах національної безпеки розробляється система нормативно-правових актів, визначаються правові основи діяльності державних органів влади та управління, формуються органи забезпечення безпеки та механізм контролю за їх діяльністю [28]. Для виконання цих функцій створюються державні органи забезпечення національної безпеки, які керуються в своїй діяльності Конституцією України, Законами України „Про Раду національної безпеки і оборони України” [38], „Про службу безпеки України” [39], „Про Національну поліцію” [39], „Про правовий режим надзвичайного стану” [37], „Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру” [33], „Про оперативно-розшукову діяльність” [36], “Про біженців” [31], “Про громадянство України” [32] та іншими нормативно-правовими актами, а також міжнародними договорами та угодами: “Міжнародна Конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей” [25], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [27], “Договір про дружбу і співробітництво між Україною та Республікою Казахстан” [9], “Договір про дружбу та співробітництво між Україною та Республікою Вірменія” [10], тощо.

Особливого значення вищевказане набуває в умовах сьогодення, коли реальною загрозою забезпеченню прав і свобод людини та громадянина в Україні є «гібридна війна» на Сході нашої держави.

Водночас необхідно зауважити, що у взаємовідносинах держави і особи

існують складні залежності. Вони побудовані на системі взаємної відповідальності, де правам однієї сторони відповідають обов'язки іншої, і навпаки. Права людини стають реальністю лише в тому випадку, якщо вони нерозривно пов'язані з обов'язками. Обов'язок – це міра суспільно необхідної поведінки людини, яка покликана разом з правами і свободами забезпечувати стійкість правового регулювання [47].

Схематично суть взаємодії держави і особи можна виразити так. Держава, встановлюючи зміст і обсяг юридичних прав громадян, бере на себе зобов'язання гарантувати виконання цих прав всіма юридичними, моральними, політичними та ідеологічними засобами. Водночас, вона має право вимагати від громадян дотримання законів країни, а за порушення встановлених державою юридичних обов'язків у вигляді заборон і обмежень вони несуть юридичну відповідальність. Громадяни, маючи в своєму розпорядженні право вимагати у держави забезпечення реалізації своїх прав і свобод, можуть звернутися за допомогою до відповідних органів державної влади з вимогою відновлення порушених прав.

З цих постулатів випливає закономірний висновок: єдність прав і обов'язків полягає в тому, що кожна людина повинна дотримуватися порядку, приписів і заборон, виражених правовими нормами, і в свою чергу має право розраховувати на захист і створення необхідних умов для реалізації своїх прав і свобод.

Натомість, юридичні обов'язки особи припускають необхідність:

- здійснювати певні дії;
- утримуватися від здійснення заборонених дій;
- вимагати від інших осіб вчинення або утримання від вчинення дій;
- нести відповідальність за невиконання певних дій.

Єдність прав і обов'язків загалом утворює правовий статус людини, який є нічим іншим, як вираженням соціального статусу, тобто усієї сукупності прав та обов'язків наданих Конституцією та іншими нормативними актами і гарантованих законом.

Отже, слід наголосити, що в демократичному суспільстві відносини між громадянином і державою кардинальним способом змінюються. В їх основі лежать принципи соціальної згоди й рівності можливостей. Проблема повноти й гарантування прав та свобод людини набула в сучасному світі глобального значення. Від вирішення проблеми гарантій залежить подальший соціальний прогрес – запобігання світовій термоядерній війні й забезпечення миру для всіх народів; подолання розриву у рівні економічного розвитку між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються, усунення голоду, бідності й неграмотності, запобігання катастрофічного забруднення навколишнього природного середовища; забезпечення людства необхідними ресурсами – продовольством, промисловою сировиною; джерелами енергії; запобігання негативних наслідків науково-технічної революції. Світове співтовариство прагне виробити єдині правила в питаннях соціальної і правової захищеності громадян, намагається уніфікувати їх, прийняти єдині стандарти і процедури, що сприяють визнанню гідності, притаманній усім членам людської родини.

Для забезпечення гармонізації національної та глобальної економіки держава вже тепер повинна розробити стратегію ефективного входження України у глобальний світ, яка має ґрунтуватися на поєднанні принципів відкритості економіки з захистом внутрішнього ринку, аналізі державних, регіональних і галузевих концепцій та програм соціально-економічного розвитку у співставленні з загальною ситуацією на світовому ринку й перспективами інтеграції України у світову економіку, узгодженні норм законодавства України з міжнародними нормами та правилами та розробленні законопроектів щодо їх максимальної інтеграції.

Підсумовуючи проведений у першому розділі аналіз загально-теоретичних підходів до розуміння ролі органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві можемо зробити такі висновки: політичне, економічне та соціальне становлення суспільства в процесі побудови демократичної правової держави зумовлює потребу приведення правових, організаційних, структурних та інших засад

функціонування органів державної влади України у відповідність до нових умов їхньої діяльності та розвитку. Реформа системи державного управління повинна здійснюватися на основі законодавчого визначення функцій і завдань, усіх елементів системи, приведення структури державного апарату в цілковиту відповідність із цими функціями та завданнями, законодавчого закріплення прав і обов'язків державних службовців, затвердження механізмів, здатних гарантувати реалізацію принципу верховенства права, забезпечити неухильне дотримання визначених Конституцією України прав і свобод громадян, розробки та запровадження нових схем і регламентів щодо прийняття управлінських рішень. Досліджуючи роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві, не можна залишити поза увагою таке поняття як «правова система», адже правова система як інституціональне утворення виникає та функціонує за наявності певних умов соціального і юридичного порядку. Активну роль у розвитку та функціонуванні правової системи відіграє держава, адже саме державні структури надають правовим положенням і цінностям якості формальної визначеності, загальної обов'язковості, гарантованості тощо. Державна публічна діяльність установ, наділених владою і засобами щодо її реалізації, має для позитивного права вагоме значення – вона формулює, створює, затверджує даний об'єкт.

Держава впливає на громадян через право і в межах правових вимог; своєю чергою, громадяни впливають на державу за допомогою права. Правова держава не просто дозволяє своїм громадянам брати участь у політичному та громадському житті, але й навіть зобов'язує до такої участі.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

3.1 Удосконалення державної політики щодо захисту прав людини

Удосконалення державної політики у сфері захисту прав людини є ключовим аспектом демократичного розвитку та гарантування основоположних свобод. Для досягнення цієї мети необхідно застосувати такі підходи:

- посилення законодавчої бази;
- прийняття нових законів, які враховують міжнародні стандарти у сфері прав людини, наприклад, рекомендації ООН, Ради Європи;
- актуалізації вже існуючих норм, щоб вони відповідали сучасним викликам, включаючи питання цифрових прав, гендерної рівності та прав мігрантів;
- підвищення кваліфікації державних службовців;
- проведення регулярних тренінгів і навчань для працівників судової системи, поліції та соціальних служб;
- інтеграція питань прав людини у професійну підготовку службовців.
- створення ефективних моніторингових механізмів;
- розширення повноважень і ресурсів для омбудсмена;
- запровадження системи незалежного моніторингу дотримання прав людини.
- використання цифрових інструментів для виявлення та документування порушень прав;
- активна взаємодія з громадянським суспільством;
- залучення громадських організацій до розробки та реалізації політик;

- підтримка ініціатив, спрямованих на правову обізнаність громадян;
- створення платформ для діалогу між владою та громадянами;
- посилення міжнародного співробітництва;
- участь у міжнародних проектах із захисту прав людини;
- провадження найкращих практик інших країн;
- ефективна реалізація цих кроків сприятиме зміцненню верховенства права, підвищенню довіри до інституцій та забезпеченню гідного життя для всіх громадян. Також удосконалення державної політики щодо захисту прав людини потребує постійного оновлення законодавства, підвищення професійного рівня народних депутатів, переважно в європейських країнах, створення моніторингу щодо змін у європейському законодавстві та активну взаємодію зі студентськими активами для врахування пропозицій молоді у сфері забезпечення ефективного захисту прав людини.

Права та свободи особи – це соціальні блага, які мають найвищу цінність. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Проблема суті й реалізації поняття „права та свободи людини і громадянина” є ключовою в життєдіяльності суспільства, яке претендує на статус демократичного, гуманного. Саме тому в сучасному світі не існує більш значущої і разом з тим важко втілюваної в практику існування ідеї, ніж права та свободи людини й громадянина. Права людини виступають основним критерієм оцінки якості державності, ступеня її демократичності, прихильності до правового підґрунтя, моральності, загальнолюдських цінностей.

Проголосивши себе правовою державою, про що говорить ст. 1 Конституції України, Україна тим самим робить перший крок на шляху правової державності, заснованої на визнанні прав і свобод особи найвищою цінністю. Конституція України також закріпила, що права і свободи людини є невідчужуваними і непорушними (ст. 21 Конституції України), вони гарантуються і не можуть бути скасовані (ст. 22 Основного Закону України), а держава відповідає перед людиною за свою діяльність, тому утвердження і

забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Забезпечення законності, правопорядку, охорона прав, свобод і законних інтересів громадян – це предмет турботи держави, її органів, організацій, установ та посадових осіб. Надзвичайно важливого значення ці питання набувають для органів виконавчої влади. Проблема забезпечення реалізації, охорони і захисту прав, свобод та законних інтересів громадян органами виконавчої влади на сьогоднішній день набула особливої актуальності.

З огляду на принцип, за яким людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, Конституція чітко визначає, що навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану не можуть бути обмежені права та свободи людини, тобто зберігається система загальнонаціональних і правових гарантій, усі основні правові інститути, що гарантують захист і оборону прав і свобод, передбачених Конституцією. Навіть у досить складних для країни умовах повинні продовжувати свою діяльність Конституційний Суд, суди загальної юрисдикції, органи внутрішніх справ, прокуратура та інші органи, від діяльності яких залежить захист прав і свобод людини.

У демократичному суспільстві відносини між громадянином і державою кардинальним способом змінюються. В їх основі лежать принципи соціальної згоди й рівності можливостей. Проблема повноти й гарантування прав та свобод людини набула в сучасному світі глобального значення. Від вирішення проблеми гарантій залежить подальший соціальний прогрес – запобігання світовій термоядерній війні й забезпечення миру для всіх народів; подолання розриву у рівні економічного розвитку між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються, усунення голоду, убогості й неграмотності, запобігання катастрофічного забруднення навколишнього природного середовища; забезпечення людства необхідними ресурсами – продовольством, промисловою сировиною; джерелами енергії; запобігання негативних наслідків науково-технічної революції. Світове співтовариство прагне виробити єдині правила в питаннях соціальної і правової захищеності громадян, намагається уніфікувати

їх, прийняти єдині стандарти і процедури, що сприяють визнанню гідності, притаманні усім членам людської родини.

Основоположний принцип побудови правової системи взагалі та системи юридичних гарантій прав і свобод людини та громадянина, зокрема – загальність захисту прав, свобод і законних інтересів усіма способами, які не суперечать законові. Державному гарантуванню прав і свобод людини та громадянина слугує те, що їх регулювання відноситься до виключного відання України, а це покликано забезпечити єдиний правовий статус особи, котра проживає на території України. Саме тому проблема гарантій прав і свобод людей у сучасній Україні виходить за межі суто юридичної практики. Постає надзвичайно складне завдання: не лише зафіксувати нормами права та законодавчими постановами існуючу правову ситуацію в країні (як це було у провідних європейських країнах у період буржуазних революцій, коли відбувалося становлення сучасної системи права), а, навпаки, привести існуючу правову ситуацію до світових стандартів гарантій людських прав, скоригувати особливості сприйняття права громадянами, ліквідувати негативні стереотипи тощо.

Для забезпечення гармонізації національної та глобальної економіки держава вже тепер повинна розробити стратегію ефективного входження України у глобальний світ, яка має ґрунтуватися на поєднанні принципів відкритості економіки з захистом внутрішнього ринку, аналізі державних, регіональних і галузевих концепцій та програм соціально-економічного розвитку у співставленні з загальною ситуацією на світовому ринку й перспективами інтеграції України у світову економіку, узгодженні норм законодавства України з міжнародними нормами та правилами та розробленні законопроектів щодо їх максимальної інтеграції. Щодо останнього, то сприяти позитивному впливу глобалізації на економіку України має аналіз чинного законодавства й законопроектів на відповідність стратегічним і тактичним цілям інтеграції України у світове співтовариство, аналіз позитивного чи негативного впливу запровадження в Україні міжнародних норм, визначення

умов, пріоритетів та термінів запровадження міжнародних норм у вітчизняне правове поле.

Як випливає із викладеного вище в останні роки проблема прав людини стала предметом серйозного наукового аналізу. Але реальних, суттєвих зрушень, незважаючи на те, що влада весь час говорить про права людини, немає. Гострота проблеми зумовлюється й тим, що в нашому суспільстві склалася традиція зневажливого ставлення до окремого громадянина, особи, її прав, свобод, інтересів [23].

Натомість слід зауважити, що Конституція – це програмний документ, який закріплює основні цілі, напрями соціального розвитку суспільства на перспективу. Найважливіші орієнтири суспільного розвитку задають права людини. Залежність соціальних, економічних, культурних прав від рівня економіки, наявності конкретних ресурсів в державі обумовлює їх «еволюційний» характер. Вони розвиваються разом з економікою. Однак у такому тандемі права людини первинні. Вони «підбурюють» розвиток економічної сфери, стимулюють її до більш ефективного використання наявних ресурсів, а також пошуку нових джерел економічного благополуччя. Конституційне оформлення прав людини на гідний рівень життя, поряд з особистими і політичними правами, надає їм юридичну визначеність, що означає можливість для індивіда вимагати від держави позитивної діяльності щодо створення умов для реалізації проголошених прав. Це важливо і для самої держави, якій слід час від часу звіряти свої реальні дії з положеннями власної Конституції, з вимогами міжнародних документів і в разі необхідності їх коригувати.

З точки зору функціональної характеристики права людини виявляють два аспекти: пасивний (виражається в самообмеженні дій влади, що є стримуючим фактором для держави, її органів і посадових осіб) і активний (державна спонукає до позитивних дій на користь громадянина). Звідси випливає, що права людини встановлюють межі діяльності публічної влади через обов'язки держави.

Натомість, виступаючи в якості критерію, що визначає природу держави, засоби контролю над владою, політичні права створюють умови для зміцнення зв'язків між громадянином і державою. Тим самим долається відчуження громадянина від держави. Отже, необґрунтоване обмеження політичних прав аж до їх ліквідації – це ознака антидемократичного (тоталітарного) політичного режиму. Чим більшою мірою вдається такому режиму обмежити політичну свободу, звільнити себе від демократичних форм контролю, тим помітніше всевладдя держави та насильницькі методи, які нею застосовуються.

Отже, на підставі вищевикладеного може зазначити таке. Межі державного втручання у сферу індивідуальної автономії особи визначаються за допомогою визнаних за людиною і громадянином невід'ємних прав і свобод, які не можуть бути порушені або довільно обмежені державою. Однак зв'язаність держави правами людини не повинна загрожувати дієздатності самої держави.

По суті права людини становлять моральні цінності свободи, гідності, справедливості, «зодягнені» в юридичну форму. Отже, за допомогою прав людини стосовно держави запроваджуються не тільки правові, але й моральні обмеження. Відповідно визнання і забезпечення прав людини може розглядатися як моральний обов'язок держави, що виражає її призначення з позицій вимог моралі.

Роль держави стосовно прав людини залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів, зокрема: від природи самих прав; сфери суспільних відносин, в яких вони здійснюються; статусів суб'єктів-носіїв прав; ставлення держави до оцінки значущості соціальних та індивідуальних потреб й інтересів, виражених у правах; розуміння і поваги державою самої ідеї прав людини і громадянина тощо.

Юридична обов'язок держави, яка кореспондується суб'єктивному праву індивіда, означає міру належної, суспільно необхідної поведінки; елемент демократії; ланка в механізмі правового регулювання; елемент правового статусособи; засіб формування правової і моральної свідомості громадян;

фактор зміцнення законності і правопорядку, дисципліни й організованості; гарантію здійснення прав.

Обов'язки держави носять активний і пасивний характер: держава повинна утримуватися від втручання в певні сфери приватного життя громадянського суспільства (в основному в сфері особистих і політичних прав) і діяти активно (у сфері соціальних, економічних і культурних прав) щодо встановлення правозахисних механізмів, які гарантують користування громадянином своїми правами та соціальними благами, що в них містяться. Обсяг активних дій держави залежить від характеру суб'єктивного права. Найбільша трудність у визначенні обсягу обов'язку пов'язана з реалізацією соціальних, економічних і культурних прав.

Найважливішою гарантією ефективного обмеження влади є реалізація прав і свобод людини і громадянина, умовою якої виступає політико-правова активність особи, яка слугує дієвим засобом подолання політичного відчуження і гіпертрофії державного начала.

Підсумовуючи проведений у третьому розділі аналіз можливих шляхів удосконалення діяльності органів державної влади щодо захисту прав людини і громадянина можемо зробити висновок, що в сучасній теорії прав людини не існує єдиного поняття реалізації її прав, свобод та обов'язків на міжнародному рівні, при цьому варто зазначити, що розрізняють механізм міжнародного захисту прав людини, міжнародну систему захисту прав людини, міжнародний механізм підвищення ефективності міждержавного співробітництва в галузі прав людини, універсальні міжнародні механізми захисту прав людини та ін. Міжнародний механізм реалізації прав та свобод є ширшим за механізм захисту таких прав і повинен включати в себе систему міжнародних стандартів, імплементацію їх в Українське правове поле з питань захисту прав людини та громадянина, їх здійснення з боку міжнародних і регіональних форумів, охорону, захист від будь-яких посягань з боку держави і інших міжнародних суб'єктів та відновлення порушених прав та свобод. Міжнародні стандарти є важливим нормативним елементом міжнародного механізму реалізації прав,

свобод та обов'язків людини і громадянина.

Міжнародні стандарти як елемент міжнародного механізму реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні – це закріплені у міжнародно-правових договорах, нормативно-правових актах та інших міжнародних документах норми і принципи, що є взірцем для національного права у галузі прав та свободи людини, відповідати якому мають прагнути усі народи і держави та їх законодавчі акти про права людини. Існують різні класифікації міжнародних документів у галузі прав людини, А саме:

- документи, що закріплюють становлення та розвиток принципів прав та свобод людини;
- міжнародні документи універсального характеру;
- документи регіонального характеру.

Міжнародні права та свободи закріплені у міжнародних документах складають міжнародні стандарти конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні. Кожна держава-учасниця договору зобов'язана робити все від неї можливе, щоб забезпечити своїм громадянам і будь-якій іншій людини на її території належне користування цими правами та свободами. Одним з елементів міжнародного механізму забезпечення реалізації людиною вище розглянутих стандартів прав і свобод є їх імплементація (втілення) в національне право України.

Поряд з універсальними механізмами забезпечення реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина встановлені і діють регіональні механізми їх реалізації. Це система органів та організацій з їхніми нормативно-правовими актами та правилами процедури, що виконують функції забезпечення, реалізації, охорони, захисту та відтворення прав людини в різних регіонах світу.

Цей механізм включає такі структурні елементи:

- регіональні стандарти в галузі прав, свобод та обов'язків людини і громадянина;
- імплементацію (втілення) аналізованих регіональних стандартів

прав, свобод та обов'язків людини в національне право України;

- регіональні форуми прав та свобод людини; г) забезпечення цими форумами регіональних стандартів прав та свобод людини в Україні.

Детальний аналіз документів Організації з безпеки та співробітництва в Європі дає можливість сформулювати такі висновки:

- всі розглянуті документи спрямовані на встановлення у відповідності з міжнародними стандартами регіональних правил щодо забезпечення безпеки і співробітництва в Європі;

- змістовно документи не однакові і включають в себе, як окремі положення прав та свобод людини в регіональних межах, так і в цілому регламентують безпеку людини і громадянина в Європі;

- окремі документи встановлюють самостійні правила щодо забезпечення реалізації прав та свобод людини, інші лише повторюють ці правила і підтверджують прихильність держав-учасників їх здійснювати у власних країнах; г) нормативна база міжнародних стандартів щодо реалізації прав та свобод людини в Європі не вичерпується лише проаналізованими документами і має своє продовження в інших договорах і нормативних актах регіональних організацій.

Найбільш високий ступінь інтеграції, в сфері прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, спостерігається в європейському регіоні. Це проявляється в тому, що тут злагоджено працюють структури політичного, економічного, гуманітарного та військово-політичного співробітництва. Україна зробила європейський вибір і акцентувала увагу на подальшому соціально-політичному й економічному стратегічному розвитку, активно приймає участь у діяльності європейських інтеграційних структур, включаючи і питання забезпечення реалізації прав та свобод людини і громадянина. Вона є державою-членом Ради Європи, здійснює активне співробітництво з Європейським Союзом і НАТО.

З огляду на принцип, за яким людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною

цінністю, Конституція чітко визначає, що навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану не можуть бути обмежені права та свободи людини, тобто зберігається система загальнонаціональних і правових гарантій, усі основні правові інститути, що гарантують захист і оборону прав і свобод, передбачених Конституцією. Навіть у досить складних для країни умовах повинні продовжувати свою діяльність Конституційний Суд, суди загальної юрисдикції, органи внутрішніх справ, прокуратура та інші органи, від діяльності яких залежить захист прав і свобод людини.

Для забезпечення гармонізації національної та глобальної економіки держава вже тепер повинна розробити стратегію ефективного входження України у глобальний світ, яка має ґрунтуватися на поєднанні принципів відкритості економіки з захистом внутрішнього ринку, аналізі державних, регіональних і галузевих концепцій та програм соціально-економічного розвитку у співставленні з загальною ситуацією на світовому ринку й перспективами інтеграції України у світову економіку, узгодженні норм законодавства України з міжнародними нормами та правилами та розробленні законопроектів щодо їх максимальної інтеграції.

Щодо останнього, то сприяти позитивному впливу глобалізації на економіку України має аналіз чинного законодавства й законопроектів на відповідність стратегічним і тактичним цілям інтеграції України у світове співтовариство, аналіз позитивного чи негативного впливу запровадження в Україні міжнародних норм, визначення умов, пріоритетів та термінів запровадження міжнародних норм у вітчизняне правове поле.

Натомість, вважаємо, що, перш за все, потрібні реальні гарантії прав людини. При цьому повинні діяти не тільки ті гарантії, що закріплені нормами права, але й гарантії, які визначаються іншими соціальними нормами: нормами моралі, моральності, корпоративними нормами, нормами-звичаями тощо. Якими б не були стабільними та забезпеченими з боку держави конституційно-правові гарантії, вони не зможуть у відірваності від інших соціальних норм

достатньою мірою створити сприятливі умови для повного забезпечення прав та свобод людини.

3.2. Удосконалення діяльності органів державної влади щодо забезпечення прав людини і громадянина в контексті євроінтеграційних процесів

Права та свободи особи – це соціальні блага, які мають найвищу цінність. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Проблема суті й реалізації поняття „права та свободи людини і громадянина” є ключовою в життєдіяльності суспільства, яке претендує на статус демократичного, гуманного. Саме тому в сучасному світі не існує більш значущої і разом з тим важко втілюваної в практику існування ідеї, ніж права та свободи людини й громадянина. Права людини виступають основним критерієм оцінки якості державності, ступеня її демократичності, прихильності до правового підґрунтя, моральності, загальнолюдських цінностей.

Проголосивши себе правовою державою, про що говорить ст. 1 Конституції України, Україна тим самим робить перший крок на шляху правової державності, заснованої на визнанні прав і свобод особи найвищою цінністю. Конституція України також закріпила, що права і свободи людини є невідчужуваними і непорушними (ст. 21 Конституції України), вони гарантуються і не можуть бути скасовані (ст. 22 Основного Закону України), а держава відповідає перед людиною за свою діяльність, тому утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави [18].

Забезпечення законності, правопорядку, охорона прав, свобод і законних інтересів громадян – це предмет турботи держави, її органів, організацій, установ та посадових осіб. Надзвичайно важливого значення ці питання

набувають для органів виконавчої влади. Проблема забезпечення реалізації, охорони і захисту прав, свобод та законних інтересів громадян органами виконавчої влади на сьогоднішній день набула особливої актуальності.

З огляду на принцип, за яким людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, Конституція чітко визначає, що навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану не можуть бути обмежені права та свободи людини, тобто зберігається система загальнонаціональних і правових гарантій, усі основні правові інститути, що гарантують захист і оборону прав і свобод, передбачених Конституцією. Навіть у досить складних для країни умовах повинні продовжувати свою діяльність Конституційний Суд, суди загальної юрисдикції, органи внутрішніх справ, прокуратура та інші органи, від діяльності яких залежить захист прав і свобод людини.

У демократичному суспільстві відносини між громадянином і державою кардинальним способом змінюються. В їх основі лежать принципи соціальної згоди й рівності можливостей. Проблема повноти й гарантування прав та свобод людини набула в сучасному світі глобального значення. Від вирішення проблеми гарантій залежить подальший соціальний прогрес – запобігання світовій термоядерній війні й забезпечення миру для всіх народів; подолання розриву у рівні економічного розвитку між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються, усунення голоду, убогості й неграмотності, запобігання катастрофічного забруднення навколишнього природного середовища; забезпечення людства необхідними ресурсами – продовольством, промисловою сировиною; джерелами енергії; запобігання негативних наслідків науково-технічної революції. Світове співтовариство прагне виробити єдині правила в питаннях соціальної і правової захищеності громадян, намагається уніфікувати їх, прийняти єдині стандарти і процедури, що сприяють визнанню гідності, притаманні усім членам людської родини.

Основоположний принцип побудови правової системи взагалі та системи юридичних гарантій прав і свобод людини та громадянина, зокрема –

загальність захисту прав, свобод і законних інтересів усіма способами, які не суперечать законам. Державному гарантуванню прав і свобод людини та громадянина слугує те, що їх регулювання відноситься до виключного відання України, а це покликано забезпечити єдиний правовий статус особи, котра проживає на території України. Саме тому проблема гарантій прав і свобод людей у сучасній Україні виходить за межі суто юридичної практики. Постає надзвичайно складне завдання: не лише зафіксувати нормами права та законодавчими постановами існуючу правову ситуацію в країні (як це було у провідних європейських країнах у період буржуазних революцій, коли відбувалося становлення сучасної системи права), а, навпаки, привести існуючу правову ситуацію до світових стандартів гарантій людських прав, скоригувати особливості сприйняття права громадянами, ліквідувати негативні стереотипи тощо.

Для забезпечення гармонізації національної та глобальної економіки держава вже тепер повинна розробити стратегію ефективного входження України у глобальний світ, яка має ґрунтуватися на поєднанні принципів відкритості економіки з захистом внутрішнього ринку, аналізі державних, регіональних і галузевих концепцій та програм соціально-економічного розвитку у співставленні з загальною ситуацією на світовому ринку й перспективами інтеграції України у світову економіку, узгодженні норм законодавства України з міжнародними нормами та правилами та розробленні законопроектів щодо їх максимальної інтеграції. Щодо останнього, то сприяти позитивному впливу глобалізації на економіку України має аналіз чинного законодавства й законопроектів на відповідність стратегічним і тактичним цілям інтеграції України у світове співтовариство, аналіз позитивного чи негативного впливу запровадження в Україні міжнародних норм, визначення умов, пріоритетів та термінів запровадження міжнародних норм у вітчизняне правове поле [41].

Як випливає із викладеного вище в останні роки проблема прав людини стала предметом серйозного наукового аналізу. Але реальних, суттєвих

зрушень, незважаючи на те, що влада весь час говорить про права людини, немає. Гострота проблеми зумовлюється й тим, що в нашому суспільстві склалася традиція зневажливого ставлення до окремого громадянина, особи, її прав, свобод, інтересів [23].

Натомість слід зауважити, що Конституція – це програмний документ, який закріплює основні цілі, напрями соціального розвитку суспільства на перспективу. Найважливіші орієнтири суспільного розвитку задають права людини. Залежність соціальних, економічних, культурних прав від рівня економіки, наявності конкретних ресурсів в державі обумовлює їх «еволюційний» характер. Вони розвиваються разом з економікою. Однак у такому тандемі права людини первинні. Вони «підбурюють» розвиток економічної сфери, стимулюють її до більш ефективного використання наявних ресурсів, а також пошуку нових джерел економічного благополуччя. Конституційне оформлення прав людини на гідний рівень життя, поряд з особистими і політичними правами, надає їм юридичну визначеність, що означає можливість для індивіда вимагати від держави позитивної діяльності щодо створення умов для реалізації проголошених прав. Це важливо і для самої держави, якій слід час від часу звіряти свої реальні дії з положеннями власної Конституції, з вимогами міжнародних документів і в разі необхідності їх коригувати.

З точки зору функціональної характеристики права людини виявляють два аспекти: пасивний (виражається в самообмеженні дій влади, що є стримуючим фактором для держави, її органів і посадових осіб) і активний (державна спонукає до позитивних дій на користь громадянина). Звідси випливає, що права людини встановлюють межі діяльності публічної влади через обов'язки держави.

Натомість, виступаючи в якості критерію, що визначає природу держави, засоби контролю над владою, політичні права створюють умови для зміцнення зв'язків між громадянином і державою. Тим самим долається відчуження громадянина від держави. Отже, необґрунтоване обмеження політичних прав

аж до їх ліквідації – це ознака антидемократичного (тоталітарного) політичного режиму. Чим більшою мірою вдається такому режиму обмежити політичну свободу, звільнити себе від демократичних форм контролю, тим помітніше всевладдя держави та насильницькі методи, які нею застосовуються.

Отже, на підставі вищевикладеного може зазначити таке. Межі державного втручання у сферу індивідуальної автономії особи визначаються за допомогою визнаних за людиною і громадянином невід’ємних прав і свобод, які не можуть бути порушені або довільно обмежені державою. Однак зв’язаність держави правами людини не повинна загрожувати дієздатності самої держави.

По суті права людини становлять моральні цінності свободи, гідності, справедливості, «зодягнені» в юридичну форму. Отже, за допомогою прав людини стосовно держави запроваджуються не тільки правові, але й моральні обмеження. Відповідно визнання і забезпечення прав людини може розглядатися як моральний обов’язок держави, що виражає її призначення з позицій вимог моралі.

Роль держави стосовно прав людини залежить від багатьох об’єктивних і суб’єктивних факторів, зокрема: від природи самих прав; сфери суспільних відносин, в яких вони здійснюються; статусів суб’єктів-носіїв прав; ставлення держави до оцінки значущості соціальних та індивідуальних потреб й інтересів, виражених у правах; розуміння і поваги державою самої ідеї прав людини і громадянина тощо.

Юридична обов’язок держави, яка кореспондується суб’єктивному праву індивіда, означає міру належної, суспільно необхідної поведінки; елемент демократії; ланка в механізмі правового регулювання; елемент правового статусу особи; засіб формування правової і моральної свідомості громадян; фактор зміцнення законності і правопорядку, дисципліни й організованості; гарантію здійснення прав.

Обов’язки держави носять активний і пасивний характер: держава повинна утримуватися від втручання в певні сфери приватного життя громадянського

суспільства (в основному в сфері особистих і політичних прав) і діяти активно (у сфері соціальних, економічних і культурних прав) щодо встановлення правозахисних механізмів, які гарантують користування громадянином своїми правами та соціальними благами, що в них містяться. Обсяг активних дій держави залежить від характеру суб'єктивного права. Найбільша трудність у визначенні обсягу обов'язку пов'язана з реалізацією соціальних, економічних і культурних прав.

Найважливішою гарантією ефективного обмеження влади є реалізація прав і свобод людини і громадянина, умовою якої виступає політико-правова активність особи, яка слугує дієвим засобом подолання політичного відчуження і гіпертрофії державного начала.

ВИСНОВКИ

Метою магістерського дослідження було формування теоретичних положень, та практичних рекомендацій, які спрямовані на вдосконалення правового механізму захисту прав людини та громадянина в Україні.

Встановлено, що політичне, економічне та соціальне становлення суспільства в процесі побудови демократичної правової держави зумовлює потребу приведення правових, організаційних, структурних та інших засад функціонування органів державної влади в Україні у відповідність до нових умов їхньої діяльності та розвитку. Систем державного управління повинна постійно вдосконалюватись та здійснюватися на основі законодавчого визначення функцій і завдань, усіх елементів системи, приведення структури державного апарату в цілковиту відповідність із цими функціями та завданнями, законодавчого закріплення прав і обов'язків державних службовців, затвердження механізмів, здатних гарантувати реалізацію принципу верховенства права та забезпечення неухильного дотримання визначених Конституцією України прав і свобод громадян, розробки та запровадження нових схем і регламентів щодо прийняття управлінських рішень.

Досліджено роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві та визначено, що не можна залишити поза увагою таке поняття як «правова система», адже правова система як інституціональне утворення виникає та функціонує за наявності певних умов соціального і юридичного порядку. Активну роль у розвитку та функціонуванні правової системи відіграє держава, адже саме державні структури надають правовим положенням і цінностям якості формальної визначеності, загальної обов'язковості, гарантованості тощо.

Визначено, що держава впливає на громадян через право і в межах правових вимог; своєю чергою, громадяни впливають на державу за допомогою права. Правова держава не просто дозволяє своїм громадянам брати участь у

політичному та громадському житті, але й навіть зобов'язує їх до такої участі. Варто зазначити, що у зарубіжній науковій літературі користується популярністю поняття правової держави як держави-гаранта. Особливість держави-гаранта полягає в тому, що вона декларує певні цінності, але не вимагає їх для себе особисто. Гарантувати цінності – значить служити їм, забезпечувати їхню реалізацію й охорону. Поняття правової держави найчастіше асоціюється з демократичним режимом, тобто найважливішим критерієм такої держави вважається не демократія, а гарантія прав людини.

З'ясовано, що визначаючи демократію як систему специфічних політичних і правових інститутів, а також як процес реалізації демократичного ідеалу, що пов'язаний насамперед із сферою державно-владної організації чи конкретними формами участі громадян у процесі державного управління, починаючи від форм безпосередньої демократії та закінчуючи системою формування представницьких органів державної влади, повертаючись до етимології терміна «демократія», слід пам'ятати, що феномен демократії пов'язаний не лише з поняттям влади (в цьому сенсі держава може бути охарактеризована як форма інституціоналізації владних відносин), але й із суспільством. Тобто демократія – це не лише форма чи спосіб реалізації влади, але й суспільство, в якому та в інтересах якого ця влада реалізується.

Проаналізовано, що кожна держава для повноцінного здійснення своїх завдань і реалізації функцій повинна мати різноманітні органи й організації, які в своїй сукупності утворюють правову систему для безпосереднього захисту прав людини та громадянина. Для України проблема оптимальної організації й ефективної діяльності органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина сьогодні стоїть надзвичайно гостро. Чинні закони не захищають певним чином права громадян, а правоохоронні органи, в свою чергу, не здійснюють, в певних ситуаціях, повноцінних захист людини та громадянина.

З'ясовано, що сучасна концепція прав людини і громадянина, враховуючи всі особливості та модифікації, зумовлені сучасним рівнем і характером світової цивілізації, спирається на багатий досвід людства, і, передусім, у сфері

правових форм організації суспільного життя людей, у правовий спосіб регулювання їх поведінки, місця, ролі та значення у навколишньому світі. Держава створює низку органів, покликаних не тільки захищати, але й сприяти реалізації прав людини. У систему таких органів та установ входять судові й адміністративні органи, парламентські структури, інститут омбудсмана (уповноваженого з прав людини) та інші. Безперечно, що відповідно до Конституції України очолює систему органів щодо забезпечення прав і свобод людини Президент України, який є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина.

Визначено, що спосіб взаємозв'язку між органами системи влади може бути різним, але обов'язково таким, що забезпечує єдність і цілісність. При цьому необхідно враховувати, що система влади має внутрішню та зовнішню сторони свого функціонування. Аналізуючи специфіку діяльності кожної з гілок державної влади, можливо дійти висновку, що реалізація значної кількості конституційних прав громадян України нерозривно пов'язана з функціонуванням виконавчої гілки державної влади, оскільки на неї покладено обов'язок створення необхідних матеріальних та організаційних умов для реалізації громадянами своїх прав і свобод.

Доведено, що значна частина суб'єктивних прав громадян реалізується в процесі діяльності органів внутрішніх справ, які, з одного боку, знаходячись з громадянами в правовідносинах, забезпечують своїми діями здійснення ними своїх прав, а з іншого боку, будучи правоохоронним органом і виконуючи свої функції, вживають заходи щодо забезпечення прав громадян та їх охороні від злочинних посягань. Однак треба зазначити, що всі форми діяльності Національної поліції щодо забезпечення здійснення принципу реальності прав і свобод людини і громадянина переплітаються між собою і відокремлено одна від одної існувати не можуть. Тому діяльність Національної поліції не повинна обмежуватися боротьбою з правопорушеннями і замикатися на власних завданнях; вона повинна існувати не проти громадян, а для громадян,

вдосконалювати систему послуг населенню, виходячи з її соціального значення. Органам Національної поліції повинна відводитись важлива роль у знятті соціального напруження, забезпеченні внутрішньої безпеки, вона повинна виступати її гарантом. Національна поліція повинна бути доступною громадянам, враховувати в своїй практиці приватні права громадян. З огляду на принцип, за яким людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, Конституція чітко визначає, що навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану не можуть бути обмежені права та свободи людини, тобто зберігається система загальнонаціональних і правових гарантій, усі основні правові інститути, що гарантують захист і оборону прав і свобод, передбачених Конституцією. Навіть у досить складних для країни умовах повинні продовжувати свою діяльність Конституційний Суд, суди загальної юрисдикції, органи внутрішніх справ, прокуратура та інші органи, від діяльності яких залежить захист прав і свобод людини.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Авер'янов В. Б. Виконавча влада і адміністративне право. К. : Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. С. 238
2. Аристотель: традиція, адоптація, переклад. К. Вид-во. Дух і літера. 1985. С.47.
3. Валеvський О. Окремі аспекти визначення функцій механізму стримувань і противаг у розвитку політичної системи. Зб. наук. праць Національної академії державного управління при Президенті України. 2008. № 1. С. 147–154.
4. Волинка К. Г. Проблеми становлення єдиного механізму забезпечення прав і свобод особи. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2000. № 3.
5. Гроций Г. Про право війни та мира. О.: Вид-во. Прометей. 1956. С. 68.
6. Гусарев С.Д., Слюсаренко О.Л. Нац. акад. внутр. справ України. К.: Юрінком Інтер, 2001. С. 138.
7. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
8. Діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/dergh_bud/30.php.
9. Договір про дружбу і співробітництво між Україною та Республікою Казахстан (Договір ратифіковано Постановою ВРУ № 4023-12 від 24.02.1994 р.) URL: <http://www.viche.info/journal/3671>.
10. Договір про дружбу та співробітництво між Україною та Республікою Вірменія (Договір ратифіковано Законом України № 614-ВР від 18.12.1996 р.) URL: CD-версія “Інфодиск”, 2007. № 4.
11. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року К.: CD-версія “Інфодиск”, 2014. № 12.
12. Заєць А. П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду. К. : Основи, 1999. 390 с.
13. Кистяківський Б. В. Захист права: інтелігенція і правосвідомість. Львів.: Вид-во Літопис. С. 56.

14. Кистяківський Б. В. Соціальні науки та право: очерки по методології соціальних наук і загадній теорії права. К.: 2016. С. 505.
15. Князєв В. В. Конституційні гарантії прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні. *Право України*. К., 1998. № 11. С. 29.
16. Конституційне право України: підруч. для студ. юрид. спец. вищих закл. Освіти, за ред. Погорілка В. Ф.; НАН України; Ін-т держави і права ім. Корещького В.М.; К.: 2000. С. 12.
17. Колодій А. М. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні. К. : Правова єдність, 2008. С. 262.
18. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. К.: 1996. 55с.
19. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*, 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.
20. Конституційне законодавство України (законодавчі акти, коментар, офіційне тлумачення). Лінецький С. В., Мельник М. І., Ришельюк А. М. К.: Атіка, 2000. С. 234.
21. Кравченко В. В. Конституційне право України. К. : Атіка, 2007. С.290.
22. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Голос України*. 2001. № 107. С. 5-20.
23. Макарова О. Н. Правовий нігілізм і правовий ідеалізм: реалії сьогодення. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 1. С. 76–78.
24. Маляренко В. Т. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України. К.: Юрінком Інтер, 2007. С. 175.
25. Міжнародна Конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей від 18.12.1990 р. : CD-версія “Інфодиск”, 2008. № 12.
26. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. URL:<http://resource.history.org.ua>.
28. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року URL: CD-версія “Інфодиск”, 2008. № 12. декаб.

29. Олійник А.Ю. Теорія держави і права: навч. Посіб, за ред. Олійник А.Ю. К.: Право 241 с.
30. Платон і Сократ., переклад Жебелев С. Н. К.: 1992. Вид-во Вече 320 с.
31. Положення про Міжнародний кримінальний суд. URL: <https://netherlands.mfa.gov.ua>.
32. Про біженців: Закон України від 21.06.2001 р. *Голос України*. 2001. 31 липня.
33. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. *Офіційний вісник України*. 2001. № 9. Ст. 342.
34. Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: Закон України від 8 червня 2000 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 40. Ст. 337.
35. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256
36. Про Національну поліцію: Закон України № 580-VIII від 02.07.2015 р.
37. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
38. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 23. Ст.176.
39. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 5 березня 1998 р. *Голос України*. 1998.
40. Про Службу безпеки України: закон України від 25 березня 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
41. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. С. 99.
42. Пучков О. А. Антропологічне розуміння права. О.: Вид-во Право, 2019. С. 25.

43. Рабінович П. М. Європейська Конвенція з прав людини : проблеми національної імплементації (загальнотеоретичні аспекти). Л.: Астрон, 2002. Вип. 4. С. 58.
44. Савенко М. Д. Конституційний Суд і омбудсман у державному механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. *Вісник Конституційного Суду України*. 2000. № 1. С. 72
45. Совгиря О. В. Конституційне право. К. : Юрінком Інтер, 2007. С. 433.
46. Сократ. Апологія Сократа, переклад Кобів Й. К. Вид. Фоліо 406 с. Положення про Європейський суд з прав людини. URL: <https://www.endcrsv.org>
47. Стан дотримання та захисту прав громадян України за кордоном. Виступ Уповноваженого з прав людини у Верховній Раді України під час представлення Спеціальної доповіді Уповноваженого. *Голос України*. 2003. № 5 С.15. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
48. Стахура Б. І. Правова держава – гарант захисту прав і свобод людини. Філософські, теоретичні та методологічні проблеми юридичної науки в умовах євроінтеграції України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Л.: ЛьвДУВС, 2014. С. 205–210.
49. Товт М. П. Міжнародно-правовий захист національних меншин в Україні та система контролю Ради Європи. *Право України*. 2001. № 7. С. 28.
50. Цивільний Кодекс України URL : CD-версія “Інфодиск”, 2015. № 12.
51. Шуміло А. І. Міжнародна система захисту прав людини: навч. посібник. Київ 2018 168 с.
52. Buchanan J. (1986). *Liberty, Market and the State: Political Economy in the 1980s*. New York: New York University Press. Making Sense of Human Rights URL: <https://www.wiley.com › en-us>.
53. Hammarberg T. The UN Convention on the Rights of the Child – and How to make it Work // *Human Rights Quarterly*. 2022. 100 p.
54. Pais M.S. the UN Conventions on the Rights of the Child // *Bulletin of Human Rights*, 91/2. The Rights of the Child. UN. New-York. 1992. P. 72-73.

55. Rafał Budzisz, Sławomir Mandes. Wpływ organizacji administracji i udziału obywateli na realizację usług publicznych URL: http://www.miasta.pl/uploads/document/content_file/374/realiz_us_publ.

56. Recommendation of the OECD Council on Guidelines for Managing. Conflict of Interest in the Public Service. URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/13/22/2957360.pdf>.

57. Korten D. The role of nongovernmental organization in development: changing patterns and perspectives // Nongovernmental organization and the World Bank: cooperation for development. Washington, World Bank. 2022. p. 20.

58. Family violence: a model state code. NCJFC–National Council of Juvenile, Family Court Judges. 2021. URL: <https://www.ncjfcj.org/publications/model-code-on-domestic-and-family-violence>.

59. Universal Human Rights in Theory and Practice. URL: <https://www.jstor.org>.

60. Future-of-Human-Rights-Protection-in-Europe. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi89978449&url=https://www.shrmonitor.org/assets/uploads/2022/06>.

61. Wright m. policy community, policy network and comparative industrial policies. political studies. 2023. Vol. 36, NO. 2. P. 593-612.